

rostra economica amstelodamensia

*maandblad van de studieverenigingen der economische faculteiten van de universiteit van amsterdam
de vrije universiteit*

15e jaargang november 1966

Keynes nummer

Met bijdragen van :

Prof. Dr. G. Th. J. Delfgaauw

Prof. Alvin H. Hansen

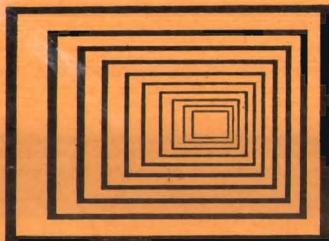
Prof. Dr. P. Hennipman

S. Huisman

Prof. Mr. A. M. de Jong

Prof. Dr. H. Linnemann

Prof. Dr. J. Pen

Past staal in uw denkraam?

Denkt u bij staal alleen aan een voor de techniek bijzonder belangrijk metaal of ook aan het grote Nederlandse ijzer-en staalbedrijf dat als basisindustrie bijdraagt aan de industrialisatie van ons land en dat ook voor uw toekomst van belang zal kunnen zijn?

Dit bedrijf heet Hoogovens IJmuiden en zal in de komende jaren aanzienlijk worden uitgebreid. Een enorm plan, dat een uitdaging betekent aan het intellect, de inventiviteit en de werkkraft van een groot aantal academici.

Een uitdaging aan de technici, die de uitbreidingen tot stand zullen brengen en met de nieuwe installaties zullen gaan produceren, doch ook aan de fysici, chemici, mathematici, economen, juristen en andere academici, die b.v. in de research-laboratoria, de Kwaliteitsafdeling en de Administratie steun zullen moeten verlenen aan de Nieuwbouw en de Productie bij de verwezenlijking van dit grote project.

Wilt u meedenken bij het plannen maken, meewerken aan de uitbreidingen, dan past staal in uw denkraam. Vraag dan de heer E. Boersma (tel. 02550-6611, toestel 1284) om alle gewenste inlichtingen.

HOOGOSENS IJMUIDEN

Erratum,

Blz. 20: vanaf regel 6 de zin als volgt te lezen:

Het werken met een inkomens-multiplicator heeft weinig zin wanneer de befaamde "lekken" uit de inkomensstroom (spaar-, belasting-, invoerlek) geen werkelijkheidswaarde bezitten.

Blz. 21, regel 22: "geproduceerd" vervangen door "besteed".

rostra economica amstelodamensia

maandblad van de studieverenigingen der economische faculteiten
van de universiteit van amsterdam en de vrije universiteit

Directeuren:

L. G. M. R. Geeris, J. F. W. Ober

Redactie:

Redactie: F. Broekman, H. G. Eijgenhuijsen, S. Huisman, J. P. Korthals Altes, D. Meys

Redactie-secretaris:

F. Hendriks, Vechtstraat 39hs, tel. 732264

Voor advertenties:

J. F. W. Ober, Westermarkt 16, kamer 65
Postgiro: 324342

Inhoud:

Redactioneel	Twintig jaar na Keynes	2
De Minister van Financiën	Ten geleide	6
Prof. Alvin H. Hansen	Stagnation and Under-employment Equilibrium	7
Prof. Dr. P. Hennipman	De veelzijdigheid van Keynes	10
Prof. Mr. A. M. de Jong	Ontmoetingen met Keynes	13
Prof. Dr. J. Pen	De invloed van Keynes op de economie	17
Prof. Dr. G. Th. J. Delfgaauw	Keynes en de economische groei	19
Prof. Dr. H. Linnemann	Post-Keynesiaanse groeimodellen	22
S. Huisman	Een algemene of een speciale theorie?	25
	Rostra's kleine-boeken-notities	39

Twintig jaar na Keynes

Dertig jaar General Theory

Als wij in een brief van de 22-jarige Keynes lezen: "I find my chief comfort more and more in Messrs Plato and Shakespeare. Why is it so difficult to find a true combination of passion and intellect? My heroes must feel and feel passionately — but they must see too, everything and more than everything" kunnen wij ons licht afvragen of het Keynesnummer niet beter in een andere dan de economische Faculteit zou kunnen verschijnen. Maar onze Faculteit mag hem, die zo veel economen heeft geïnspireerd en die een groot aandeel had in de oplossing van economische wereldproblemen, voor zich 'opeisen'. Dit, ondanks Keynes' veelzijdigheid waaruit ideeën voortsporen die verschillende Faculteiten omvatten.

De redactie van Rostra meent voor de uitgave van het Keynesnummer verschillende motieven te kunnen aanvoeren. Een daarvan is haar wens de lezer een indruk te geven van de huidige betekenis van Keynes' ideeën voor de economische politiek, de economische wetenschap en de daartoe behorende problematiek van de economische groei die zich de laatste tientallen jaren in een zo grote belangstelling mag verheugen.

Keynes genoot gedurende zijn leven grote bekendheid. Dat hij ook voor niet-economen geen onbekende was, is begrijpelijk na lezing van de bijsdrage van Professor Hennipman in dit nummer. Ook de imposante bibliografie van de geschriften van Keynes, waarmee het boek van Dillard over Keynes' economische gedachten wordt besloten, geeft een indruk van zijn veelzijdigheid en de frequentie waarmee zijn stem in dagblad of tijdschrift kon worden gehoord. Maar bij de nu opkomende, jongere generatie kunnen wij de bekendheid met deze boeiende figuur niet verwachten zolang onderricht in contemporaine geschiedenis op de middelbare scholen in ons land nog niet noodzakelijk schijnt te zijn; verandering die hierin zal komen is alleen maar toe te juichen. De leemte in de kennis van de aankomende student wil de redactie met deze uitgave — ziehier een tweede motief — gaarne aanvullen.

Een ander motief geldt de belangstelling die de redactie zou willen oproepen voor de persoon Keynes wiens leven bestond uit het zoeken naar nieuwe wegen in de economische wetenschap en het ontginnen van praktisch-economische en maatschappelijke gronden. Bovendien verzette hij zich tegen de weerstanden, die de inertie van een eeuwenoude maatschappelijke structuur aan de doorwerking van nieuwe wil en nieuwe krachten in de weg stonden. Van deze wil en deze krachten was Keynes de *stimulus vivendi*.

Keynes is van het rumoerige strijdtoneel, dat de wereld in de eerste helft van deze eeuw was, verdwenen. Maar niet zijn ideeën en zijn stimulerend idealisme, dat, zoals Harrod in zijn biografie van Keynes opmerkt, nooit zwevend was... "If he went along with his friends in dreaming dreams, it is clear that he must have had his own mental reservations" en niet van zelfverzekerdheid was gespeend; op jonge leeftijd schreef hij aan zijn vriend Strachey: "I find Economics increasingly satisfactory, and I think I am rather good at it. I want to manage a railway or organise a Trust (...). It is so easy and fascinating to master the principles of these things".

In de tijd dat wij dagelijks leuzen kunnen beluisteren van provomassa's en andere groeperingen ("opstanden van horden" die vechten voor het individu?) is het goed kennis te nemen van iemand die ook... "craved for the clean sweep, the bold new idea, the crisp and lucid (...) loved excitement and adventure" (Harrod over Keynes) maar die deze instelling op intelligente wijze gebruikte, zijn voorstellen duidelijk argumenteerde en staafde aan theorie en praktijk, met als gevolg dat zijn ideeën aan kracht wonden en positieve bijdragen leverden. Keynes kon het zich permitteren in hart en nieren individualist en tegelijkertijd fervent voorstander van planning te zijn. Harrod zegt ons hierover: "In Keynes' economic writings is to be found his solution of this dilemma. It is one of the problems to which he applied his whole mind, a not inconsiderable one...". Hiermee zijn wij aangeland bij het oeuvre van Keynes waarvan "The General Theory of Employment, Interest and Money" het hoogtepunt is en waarvan de eerste publicatie in 1936 — nu dertig jaar geleden — een tweede directe aanleiding voor de uitgave van dit Keynesnummer is geworden.

Keynes wordt in dit nummer van vele kanten belicht door deskundigen die allen hartelijk en positief reageerden op ons verzoek een bijdrage te schrijven. Deze vriendelijke reacties heeft de redactie in hoge mate op prijs gesteld, temeer daar hiermee aan Keynes een grote eer wordt bewezen. De redactie van Rostra wil met dit nummer geen aanspraak maken op volledigheid. Zij betreurt het gemis van een bespreking van de betekenis van Keynes' rente-theoretische beschouwingen en het ontbreken van een bijdrage omtrent het belang van zijn gedachten voor de leer van de openbare financiën. Het bleek evenwel niet mogelijk auteurs bereid te vinden over deze onderwerpen een artikel te schrijven.

Zijn Excellentie, de Minister van Financiën, die van zeer dichtbij de grote economische problemen heeft kunnen gadeslaan en die zelfs gedurende de afgelopen weken de consequenties van een afwijking van de "Keynesiaanse gedachtengang" in de overheidspolitiek heeft moeten ervaren, is de redactie grote dank verschuldigd voor het ten geleide dat hij voor dit nummer schreef.

De operationele betekenis van Keynes' theorie wordt op heldere wijze door prof. Hansen, hoogleraar aan Harvard University, onder meer getoetst aan de Amerikaanse economische politiek gedurende de jaren na de depressie waarbij hij, wat betreft de werkgelegenheidspolitiek, interessante vergelijkingen maakt met Europa. De redactie is zeer vereerd met de bijdrage van prof. Hansen.

Professor Hennipman was zo vriendelijk in kort bestek "zo veel mogelijk ter opwekking" over de persoon Keynes en diens belangrijkste publicaties te schrijven; op zijn bijdrage vormt "Ontmoetingen met Keynes" van prof.

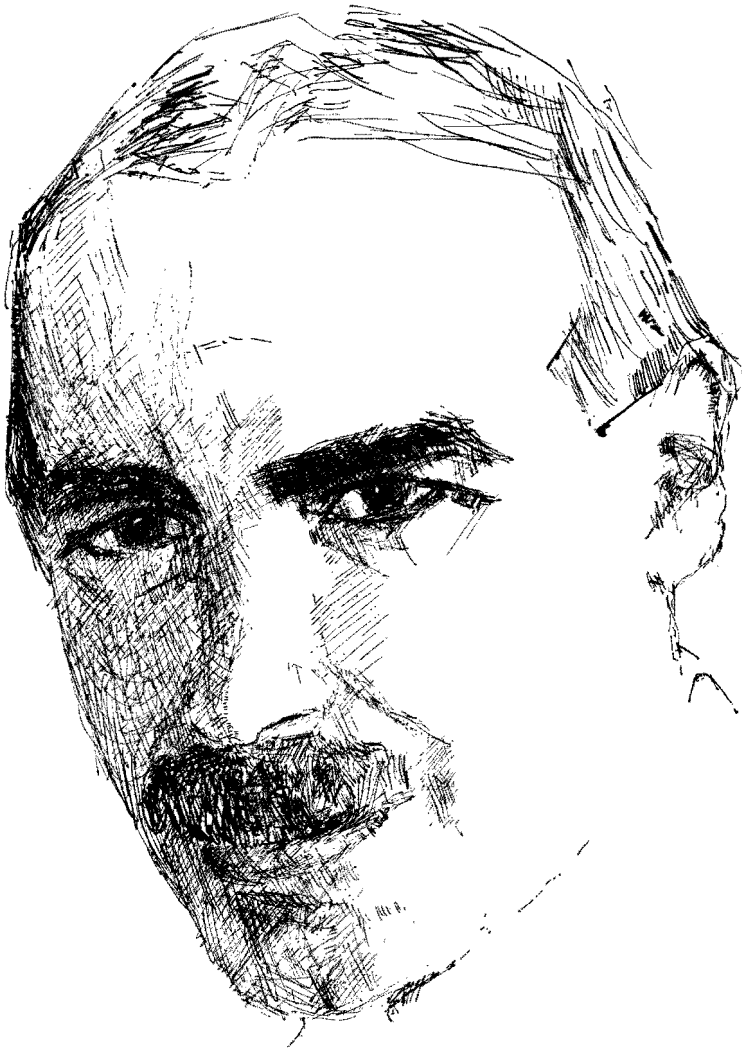
A. M. de Jong een mooi en hartverwarmend vervolg. De grote dank die de redactie aan voornoemde hoogleraren verschuldigd is geldt in niet mindere mate voor prof. Delfgaauw die de taak op zich heeft genomen een kritisch gestemd, maar ook opbouwend geluid te laten horen aan de hand van een vergelijking van de bestedingsanalyse in de "General Theory" met modernere opvattingen over de betekenis van de bestedingen.

Ook stelt de redactie het in hoge mate op prijs prof. Pen bereid gevonden te hebben een 'flitsend' artikel over Keynes' invloed op de economie en, naar de redactie met schrik bemerkte ook de "inpolyinterpretabele" invloed op Nederlandse economen, te schrijven. Zijn opmerking dat Keynes "de begroting (wilde) hanteren als anti-cyclisch instrument" heeft bij de redactie de gedachte doen rijzen of in Nederland en wellicht ook in andere landen niet sprake is van problemen betreffende het cyclisch hanteren van een „anti-begrotings instrument”.

Het artikel van prof. Linnemann waarin een duidelijke samenvatting wordt gegeven van enige belangrijke groeitheorieën, waarvan de Keynesiaanse analyse min of meer de achtergrond vormt, had de redactie niet gaarne in dit nummer willen missen.

Ons redactielid Huisman was bereid een samenvatting van de hoofdgedachten in Keynes' "General Theory" te geven en, met als uitgangspunt de gedachte van Hicks hierover, een antwoord te geven op de vraag of in Keynes' hoofdwerk inderdaad een zo algemene theorie wordt behandeld als de titel ervan suggereert. Het artikel is bedoeld voor diegenen die nog niet, of in bescheiden mate kennis genomen hebben van de theorie van Keynes.

Redactie

JOHN MAYNARD KEYNES 1883-1946

Ten geleide

Het is een alleszins verdiend eerbetoon een speciale uitgave van dit maandblad te wijden aan het werk van John Maynard Keynes, wiens meest vermaarde boek — in vakkringen kortweg aangeduid als de „General Theory” — nu dertig jaar geleden verscheen.

Keynes heeft met dit boek eerst de wereld der economen veroverd en vervolgens het denken van de anderen beïnvloed.

Verschenen in het midden van de dertiger jaren, de periode van de „great depression”, geeft het boek een verklaring en een geneesmiddel voor de in die jaren allesoverheersende kwaal van de structurele werkloosheid.¹⁾ Het inzicht dat Keynes geeft in de werking van de economische kringloop maakt zijn theorie echter ook van grote betekenis voor een expansieve economische ontwikkeling. Zoals de titel van zijn boek al aangeeft, schiep hij een algemene theorie over de samenhang tussen inkomensstromen. Die theorie was van universele geldigheid; ook voor de huidige tijd die van de toestand in de dertiger jaren zo sterk verschilt. Keynes heeft er veel toe bijgedragen, dat wij ook de huidige economische ontwikkeling en de samenhang der verschijnselen beter kunnen doorzien. Meer in het algemeen ook is Keynes' zienswijze voor de beoefening van de economie van baanbrekende betekenis geweest en terecht spreekt men van de „Keynesian revolution”. De „General Theory” kan in dit opzicht op één lijn worden gesteld met het ruim anderhalve eeuw eerder verschenen boek „The Wealth of Nations” van Adam Smith, die op de regulerende werking van het prijsmechanisme in de aanpassing van behoeften aan de schaarse middelen, de aandacht vestigde (en nog op een groot aantal dingen meer!).

De praktische toepassing van Keynes' zienswijze is ook van fundamentele betekenis geweest voor de visie op de plaats van de overheidsfinanciën in het economische leven. In de loop der jaren werden de oude regels voor de financiële politiek van de overheid gaandeweg losgelaten en de overheidsfinanciën volgens het beginsel van de „functional finance” in hun algemeen economische functie mede bezien als instrument ter beïnvloeding van de nationale bestedingen en daarmee van het nationale inkomen en de werkgelegenheid.

Nu, in 1966, is de Keynesiaanse gedachtengang min of meer gemeengoed, niet alleen voor de beoefenaar van de economische wetenschap, maar ook voor de man van de praktijk die verantwoordelijk is voor het economische en financiële beleid. Zo heeft Keynes de één een nieuwe richting gewezen voor het wetenschappelijk denken en de ander nieuwe instrumenten in de hand gegeven voor het beleid.

De Minister van Financiën
A. Vondeling

¹⁾ Overigens mag niet onvermeld blijven dat kort tevoren Tinbergen verwante beschouwingen publiceerde.

Stagnation and Under-employment Equilibrium

Alvin H. Hansen
Professor of Political Economy, Emeritus
Harvard University

The stagnation thesis, as I have presented it (see my *Fiscal Policy and Business Cycles*, 1941) rests fundamentally upon the same foundation stones as Keynes's theory of under-employment equilibrium. According to this hypothesis, deep-rooted behavior patterns of individuals and corporations tend in the modern economy to generate a volume of saving at full employment that may often in greater or less degree exceed the available investment outlets as determined by spontaneous forces such as (a) population growth, (b) technological developments both in the area of producers' and consumers' goods and (c) the discovery and development of new natural resources. The spontaneous expansionist factors may not adequately match the corporate and individual propensity to save.

Professor Pigou, the leading critic of Keynesian thinking, argued that spontaneous, self-generating and self-sustaining adjustments continually tend to drive the economy toward full employment. Deviations from the full employment growth trend must therefore be regarded as mere „lapses“ from full employment. Pigou believed that any temporary condition of unemployment would tend to be self-correcting. Wage-rate adjustments would quickly equate the demand for and the supply of labor. And interest rate adjustments would rapidly equate the propensity to save and the propensity to invest. Keynes challenged both of these contentions.

For a full discussion of these opposing views and in particular of the Keynesian critique of Pigou's position, see my **Guide to Keynes**, McGraw Hill, 1953. Here I can only make a few sweeping and unsupported statements. Pigou, in his re-appraisal of Keynes (see his *Keynes's „General Theory“* and his contributions to the Kings' College Memoir in honor of Keynes) admitted that Keynes had won the argument with respect to the wage-adjustment process. With respect to his former saving-investment analysis, Pigou later introduced the so-called „Pigou effect“ admitting however that the process of adjustment which this involved was both too painful and too prolonged to have any practical significance for the achievement of full employment.

The Keynesian theoretical analysis has, I believe it is fair to say, pretty firmly captured the citadel. The classical adjustment process cannot be depended upon to achieve continuous high level employment.

The spontaneous factors are by no means dead, but they may for various

reasons prove to be inadequate. In the period of the great depression I noted (a) the sweeping decline in population growth that came to a head in the late Twenties, (b) the passage of the American frontier, and (c) the technological developments which tended to lower the capital-output ratio. In the semi-stagnation of 1958-64 in the United States I noted among other things (see my *Post-war American Economy*, W. W. Norton, 1964) the slowing down in the market for consumer durables. Automobile sales, for example, remained substantially below the 1955 peak for a full decade. This in turn curbed the volume of investment in plant and equipment.

It is amazing how much steam is required to keep the incredibly productive American economy running at full blast. Even the \$ 50 billion annual expenditures on Defense (plus the technological revolution that has metamorphosed both consumer goods and the production apparatus induced by vast sums for scientific research) was not enough to lift the economy out of the semi-stagnation of 1958-64 with its 5.6 per cent average unemployment rate.

The appropriate solution for the stagnation of the Thirties was clearly a vast increase in governmental expenditures — partly transfer payments and partly outlays for public improvement projects. In the 1958-64 period the rational solution in terms of social priorities would have been a gigantic anti-poverty program, urban re-development, housing, hospitals, medical schools, education, recreational facilities, etc. The politically popular solution, however, was tax reduction¹ which opened the gateway to artificially created consumer wants stimulated by extravagant advertising. All this had at least the virtue of reducing the high unemployment rate.

In Europe the spontaneous forces have been exceptionally powerful ever since the end of the Second World War and they give promise of continuing to remain so for the immediately foreseeable future. In the first place the war created scarcities (which were quickly overcome in the United States) opened up an almost insatiable appetite for housing and for producers' plants and equipment. Moreover, technological progress raised per capita productivity to a point at which the European masses could for the first time in history afford to buy expensive consumer durable goods like cars, electrical appliances, refrigerators etc. This in turn opened up vast investment outlets for capital formation. Spontaneous forces have been more powerful and have lasted longer in Europe than in the United States.

This largely explains, I believe, the European amazingly low unemployment rates as compared with the higher U.S. rates. But sooner or later Europe will be confronted with some of the difficulties that have beset the United States. The 19th Century faith in the spontaneous, automatic adjustment process worked reasonably well for its time in no small measure because the world was still largely agricultural and therefore, even in hard times, sufficiently self-sustaining to provide the bare necessities of life. But in the great depression of the Thirties the growth of urbanism and industrialization forced upon governments the problem of unemployment. Waiting out the slow and uncertain processes of spontaneous recovery no longer worked. Keynesian thinking pointed the way to a non-Marxian solution — fiscal policy operating in a welfare state. Keynes rescued economics from the negative position to which it had fallen. He made economics operational.

The great depression of the Thirties was allowed largely to run its sinister course throughout Western Europe and the United States — and why? Because business, government leaders, economists and opinion makers everywhere still believed that the only way out was to await the restorative process of the automatic self-sustaining system of private enterprise. Men of affairs everywhere harbored a deep fear that business confidence would be shattered if the government intervened. The mere thought of deliberately created budgetary deficits sent shudders down the spines of bankers. Deficit financing, it was feared, would lead to wild inflation. Said President Hoover's Secretary of the Treasury when 15 million workers were unemployed: "We must not rock the boat; two-thirds of the labor force are still employed!"

But now the "new economics" is said to have triumphed in the United States — an appraisal which I fear is a little too optimistic. Echoes from the old slogans of the past can still be heard. Moreover, as Professor Galbraith has rightly said, the new economics as thus far practiced can appropriately be labelled "conservative Keynesianism". Tax reduction can not cure the imbalance between the public and the private sector. In the United States at any rate there is possibly a sufficiently powerful "no-action" group (middle-of-the-roads) to block a full-bodied liberal Keynesian fiscal policy. The "new economics" has, however, won enough ground to ensure that we shall not again experience a devastating depression.

¹⁾ The investment tax credit and the revised depreciation guide lines could however clearly be justified since the existing tax structure imposed unhealthy restraints on investment. Moreover I myself strongly supported the corporate and individual income tax cut of 1964 on the practical ground that a half-loaf is better than no loaf.

De veelzijdigheid van Keynes

Prof. Dr. P. Hennipman

De naam van Keynes begeleidt de studie in de economie van het begin tot het einde, meer wellicht dan die van enige andere grote uit het rijk der economische wetenschap. Verbonden met een reeks begrippen en denkbeelden, waarmee iedere student in onze faculteit zich vertrouwd moet maken, is deze naam voor hem stellig meer dan een lege klank. Desondanks bestaat het gevaar, dat hij voor velen weinig meer is dan een etiket op een aantal te bestuderen economische stellingen, waarbij nauwelijks wordt gedacht aan Keynes zelf, aan zijn werk als geheel zo min als aan zijn persoon en zijn levensloop. Juist voor een zo belangrijke figuur is het evenwel goed er zich rekenschap van te geven, dat Keynes veel meer is dan een gemakkelijke aanduiding van een economische theorie of politiek, meer ook dan de schepper van wat men de Keynesiaanse theorie noemt, n.l. die, neergelegd in *The General Theory of Employment, Interest and Money*.

Het is een ietwat paradoxaal gevolg van het succes van zijn hoofdwerk, dat men geneigd is hem hiermee zo zeer te vereenzelvigen, dat zijn verdere werk hierachter nagenoeg geheel schuil gaat. Aan de *General Theory* is evenwel een omvangrijk oeuvre van grote verscheidenheid voorafgegaan. Het zwaartepunt hiervan ligt bij de monetaire problemen. Deze zijn het onderwerp van zijn eerste boek, gewijd aan het Indische geldstelsel (*Indian Currency and Finance*, 1913), van de indertijd geruchtmakende *Tract on Monetary Reform* (1923) en van *A Treatise on Money* (1930), de voorloper van de *General Theory*, hierdoor overschaduwde en voor een deel achterhaalde, maar die niettemin een eigen, zelfstandige betekenis heeft behouden. Door deze en tal van kleinere geschriften heeft Keynes op de geldtheorie en vooral de opvattingen over de geldpolitiek, met inbegrip van die betreffende het internationale geldstelsel, een diepgaande invloed gehad die nog geenszins is uitgewerkt.¹⁾

Hoe groot ook de plaats was die de monetaire problematiek in zijn belangstelling heeft ingenomen, Keynes is toch steeds meer geweest dan een monetaire specialist, meer ook dan alleen een *economist*. Wereldfaam verwierf hij met *The Economic Consequences of the Peace* (1919), een scherpe kritiek op het verdrag van Versailles, inzonderheid de regeling van de herstelbetalingen. De in dit boek voorkomende onvergetelijke satirische portretten van Wilson, Clemenceau en Lloyd George demonstrieren ook duidelijk zijn begaafdheid als schrijver. Op een geheel

¹⁾ Een uitstekend overzicht van de ontwikkeling en de betekenis van zijn werk op dit gebied is gegeven door de Luikse hoogleraar P. Lambert in het eerste deel van zijn *L'oeuvre économique de John Maynard Keynes* (1963), waarvan het nog niet verschenen vervolg zal handelen over de *General Theory*.

ander terrein bewoog hij zich met een uitvoerige filosofische studie over de waarschijnlijkheid, *A Treatise on Probability* (1921), waarvan de uitkomsten nog ruim een kwart eeuw later door een zo bij uitstek deskundige als Bertrand Russell als in hoofdzaak juist zijn aanvaard.

Naast de werken in boekvorm staan zeer vele kleinere publicaties op zijn naam, brochures en vooral talrijke artikelen, soms over zuiver wetenschappelijke vraagstukken, maar voornamelijk over actuele onderwerpen. Deze tonen hoe hij zich bij voortdurende intensief heeft bezig gehouden met de vraagstukken van zijn tijd, rusteloos en vol fantasie zoekend naar oplossingen voor de economische moeilijkheden en verbeteringen van het economisch stelsel. In deze korte stukken (voor een deel verzameld in *Essays in Persuasion* (1931), veelal levendig en soms meeslepend geschreven, dikwijls scherp kritisch en polemisch, met een soms dodelijk sarcasme voor zijn tegenstanders, is hij als auteur op zijn best. Zijn stilistisch meesterschap komt eveneens tot uitdrukking in zijn opstellen over grote voorgangers als Malthus, Jevons, Edgeworth en het bereikt een hoogtepunt in het terecht beroemde artikel over Marshall. De lectuur van deze studies, bijeengebracht in *Essays in Biography* (1933, uitgebreide editie 1951) kan nauwelijks met te veel klem worden aanbevolen.

In dit rijke en veelzijdige werk openbaart zich een scherpe en flonkerende, meermalen ook paradoxale geest; het is tevens het werk van een zeer interessante en boeiende persoonlijkheid met tal van verrassende facetten. Keynes heeft zijn talenten gebruikt in vele richtingen, als financier en speculant, als begunstiger van de kunst, boekenverzamelaar, varkensfokker en nog veel meer. Vooral heeft hij grootse prestaties verricht tijdens en na de Tweede Wereldoorlog als regeringsadviseur en internationaal onderhandelaar, niet het minst als een van de leidende figuren op de conferentie van Bretton Woods in 1944, aan de voorbereiding waarvan hij een groot aandeel heeft gehad. Doordat hij op zo vele manieren aan het leven van zijn tijd heeft deelgenomen en daarin zelf een rol van betekenis heeft vervuld, weerspiegelt zijn levensloop op bijzonder sprekende wijze een belangrijke periode uit de recente geschiedenis. Deze kanten van Keynes kan men leren kennen uit de fraaie uitvoerige biografie van de hand van Sir Roy Harrod (*The Life of John Maynard Keynes*, 1951) en uit de evenzeer lezenswaardige beknoptere levensschets, na zijn overlijden geschreven door E. A. G. Robertson (*The Economic Journal* 1946, herdrukt in *Keynes' General Theory, Reports of Three Decades*, onder redactie van R. Lekachman).

Tenslotte, evenzeer als Keynes klaarblijkelijk veel meer is dan wat men de Keynesiaanse theorie en politiek pleegt te noemen, mag men niet vergeten dat zijn hoofdwerk zelf niet te vervangen is door de beste samenvattingen en commentaren, ook al zijn deze begrijpelijker en zelfs correcter dan het boek zelf. Om het werkelijk te leren kennen moet men het zelf bestuderen. Beginnelingen kan men dit niet aanraden. Het heeft met andere grote werken uit de geschiedenis van de economie als *Ricardo's Principles* en *Das Kapital* gemeen dat het moeilijk toegankelijk is. Het is onoverzichtelijk van compositie en ondanks briljante passages soms duister van stijl. Deze voor een meester van het proza verwonderlijke gebreken zijn vermoedelijk te verklaren uit het feit, dat zijn gedachten destijds nog niet tot volledige klaarheid en rijpheid waren gekomen. Mede hierdoor zullen ook gevorderden niet allen geroepen zijn het geheel door te werken, maar wel behoort het tot de opvoeding van iedere econoom het althans eens ter hand te nemen en er enige gedeelten uit te lezen, zoals hij ook eens in Smith en

Ricardo, Marx en Marshall, Böhm-Bawerk en Schumpeter en andere grote meesters dient te hebben geneusd.

Zo eindigt dit stukje noodzakelijk met een moraal en een opwekking. Achter de voor examens en tentamens te bestuderen hoofdzaken van „Keynes“ ligt een wijde Keynesiaanse wereld, waarin het goed en verrijkend zwerven en toeven is, en die men slechts ten nadele van zichzelf onbetreden kan laten. Het gewin van enige tochten door dit gebied zal de kosten ruimschoots overtreffen.

Ontmoetingen met Keynes

Prof. Mr. A. M. de Jong

Er zijn boeken, die, hoewel op een geheel ander doel gericht, den lezer niettemin een beeld geven van de persoon van den auteur. Zulk een boek is voor mij *The Economic Consequences of the Peace* geweest, dat in 1920 verscheen. Ik las dat boek kort nadat het was uitgekomen. Het boeide mij in hoge mate door de strikt zakelijke, uitermate knappe en duidelijke uiteenzetting van het onderwerp, en door de puntige karakterstetsen die het bevat. Maar achter die voortreffelijk geschreven bladzijden rees voor mij, in allengs duidelijker wordende contouren, de figuur op van John Maynard Keynes zelf.

Een soortgelijke ervaring deed ik op bij het kennismaken, vier jaar later, van het prachtige stuk over Alfred Marshall dat de september-aflevering van het *Economic Journal* van 1924 sierde, en, nog weer enige jaren later, bij de lezing van den, ten dele uit herdrukken bestaanden bundel *Essays in Biography*, waarin de literaire talenten van Keynes zo duidelijk aan het licht treden.

Wanneer men zich op grond van de geschriften van iemand dien men persoonlijk niet kent, een zekere voorstelling van hem heeft gemaakt, blijkt bij een ontmoeting de werkelijkheid vaak nogal te verschillen van het beeld dat men zich vormde. Mijn ervaring met Keynes, toen ik hem in den loop van de jaren 1930 persoonlijk leerde kennen, was een andere. De soepelheid van geest, de enorme hoeveelheid parate kennis en de snelle wijze van exact-wetenschappelijk denken van het machtige brein achter dat hoge voorhoofd van de ietwat gebogen gestalte, beantwoordden aan hetgeen ik mij had voorgesteld. Wat mij nu bovendien trof, was de uitzonderlijk grote mate waarin deze man de gave bezat de economische theorie toe te passen op de praktische problemen van den dag.

Tijdens de internationale conferentie te Savannah in maart 1946, waar de constituerende vergaderingen van het Internationale Monetaire Fonds en de Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling werden gehouden, heb ik met Keynes tamelijk veel contact gehad. Hij was daar de voorzitter van de Britse delegatie; ik maakte deel uit van de groep die Nederland vertegenwoordigde. Keynes had zich inmiddels door zijn *General Theory* en door zijn werk als economisch adviseur van den *Chancellor of the Exchequer* een wereldnaam verworven. Het was niet aan hem te merken. Hij was dezelfde, in den grond bescheiden, figuur gebleven die hij in zijn jongere jaren was geweest.

Veel beslissingen van principiëlen aard waren er in Savannah niet te nemen. Status, maatschappelijk kapitaal, organisatie en taken van Fonds en Bank logen, met hetgeen daarmede rechtstreeks verband hield, vast in de overeenkomsten die ter conferentie van Bretton Woods (juli 1944) waren tot stand gekomen. Die overeenkomsten waren inmiddels door bijna alle landen, te Bretton Woods vertegenwoordigd, aanvaard en geratificeerd. In Savannah moesten executieve directeuren worden verkozen, *by-laws* (interne reglementen) worden vastgesteld, en diverse aange-

legenheden van min of meer huishoudelijken aard worden geregeld. Maar eigenlijk waren er slechts twee punten van ingrijpend belang die nog dienden te worden beslist: zou de functie van de (twaalf) executieve directeuren die zowel het Fonds als de Bank zouden tellen, een full-time function in den strikten zin van het woord, dan wel een part-time function zijn? En waar zouden de twee instellingen hun hoofdzetel hebben? In de overeenkomsten van Bretton Woods was bepaald dat zij hun hoofdzetel zouden hebben in de Verenigde Staten. Maar zou dat New York zijn of Washington?

Keynes gevoelde zich in Savannah allesbehalve gelukkig. Niet omdat het plan dat thans tot uitvoering kwam, tenslotte niet het zijne, maar een plan van Amerikanen huize was. De Clearing Union die hij had willen oprichten, was breder van opzet geweest, en meer op de toekomst gericht. In de langdurige voorbesprekingen met zijn tegenspeler Harry White, die reeds in 1943 waren begonnen, had hij tot het uiterste voor zijn Clearing Union gestreden. Toen zijn project bij de Amerikanen op onoverkomelijken tegenstand stuitte, had hij zich erbij neergelegd dat dat plan van de agenda werd afgevoerd, en al het mogelijke gedaan om het Amerikaanse plan tot het oprichten van een International Stabilization Fund — welk plan door White was ontworpen — te verbeteren. Daarin was hij voor een groot deel geslaagd. Dank zij zijn amendementen was het plan White veel elastischer en meer-omvattend geworden dan het aanvankelijk was geweest. Het had Keynes voldoening gegeven, dat de Amerikanen op de conferentie van Bretton Woods, die zich in eersten aanleg alleen met het Fonds zou bezighouden, tenslotte ook het plan voor een internationale bank aan de orde hadden gesteld. En het was hem een vreugde geweest, dat de besprekingen in Bretton Woods waren gevoerd in een kameraadschappelijke, informele sfeer, die hem lag.

Wat Keynes op de conferentie van Savannah hinderde, was het ontbreken van die sfeer. Dat die sfeer ontbrak, laat zich grotendeels verklaren uit de leiding der conferentie, die bij den Amerikaan Fred. M. Vinson berustte. Vinson, later Chief Justice, maar destijds nog Secretary of the Treasury, was een ervaren politicus en een bekwaam rechtsgeleerde, maar iemand met een opvallend formalistischen geest. Vinson beschouwde zijn voorzitterschap van de conferentie van Savannah kennelijk als een belangrijke gebeurtenis in zijn carrière. Het was zijn conferentie. Hij was vastbesloten de besprekingen met straffe hand te leiden, en ervoor zorg te dragen dat geen besluiten werden genomen die het Congres onaangenaam zouden kunnen zijn.

Ten aanzien van de twee hoofdpunten die in Savannah moesten worden beslist, had Vinson een gevestigde mening. Hij was niet van plan zich van die mening te laten afbrengen. De functie van executief directeur moest een full-time job worden. En Fonds en Bank moesten hun hoofdzetel krijgen in Washington. Keynes was op beide punten van een diametraal tegengesteld gevoelen. Een college van executieve directeuren, welker leden naast hun lidmaatschap van dat college geen andere functie hadden, zou, meende hij, een efficiënte werking van de instelling die zij dienden, ernstig belemmeren. Daarbij kwam, dat de executieve directeuren om hun taak naar den eis te kunnen vervullen, naar zijn oordeel in hun eigen land een voornamen post behoorden te bekleden. Zij moesten volledig op de hoogte zijn en blijven van hun nationale problemen teneinde het Fonds of de Bank daaromtrent met kennis van zaken te kunnen voorlichten. Wat

de vestigingsplaats van de twee instellingen betreft: Keynes achtte Washington daarvoor totaal ongeschikt, omdat hij ervan overtuigd was dat Fonds en Bank, wanneer zij in de hoofdstad van de Unie zetelden, onvermijdelijk zouden komen onder een politieke invloed, die naar zijn mening voor hun ontwikkeling fataal zou zijn. Deze vrees voor politieke beïnvloeding leefde bij hem zeer sterk.

In het licht van de ervaring, sinds 1946 opgedaan, lijkt het ons nu, dat Keynes de beide punten wel wat zwaar opnam. Voor het Amerikaanse standpunt vielen ook goede argumenten aan te voeren. De bedenkingen van Keynes waren voor de Amerikanen echter niet nieuw. Reeds in Bretton Woods had Keynes zijn bezwaren duidelijk kenbaar gemaakt; en hij had den indruk gekregen dat zijn argumenten, althans wat de kwestie van de vestigingsplaats betreft, ook bij de Amerikanen weerklank hadden gevonden. Maar zijn vrees voor politieke beïnvloeding had nieuw voedsel gekregen doordat hem, voordat de besprekingen in Savannah zouden aangaan, was gebleken dat Vinson, alvorens naar die plaats te vertrekken, zonder enige ruggespraak met hem, het punt van de vestigingsplaats had voorgelegd aan den President der Verenigde Staten en van dezen de machtiging had weten te verkrijgen, het vasthouden aan Washington in de instructie aan de Amerikaanse delegatie op te nemen als een punt waarvan onder geen omstandigheden mocht worden afgeweken.

Keynes zag hierin het misbruiken van de machtspositie die de Verenigde Staten hadden: een handelwijze die hij met alle beginselen van loyale internationale samenwerking in strijd achtte. Hij zag er ook een kwalijk voorteken in voor de ontwikkeling van Fonds en Bank. En hij was er de man niet naar om zich bij dezen gang van zaken goedschiks neer te leggen. Hoewel hij wist dat zijn kans op succes minimaal was, verzette hij zich in Savannah op beide gesignaleerde punten met alle macht tegen hetgeen de Amerikanen wilden. Hierbij leed hij de nederlaag — bijna volledig.¹⁾ Maar de wijze waarop hij den kamp voerde, was bewonderenswaardig. Het zou te ver voeren hier over bedoelden strijd in bijzonderheden te treden. Ik volsta met het vermelden van wat voor mij de boeiendste episode was.

Als hoofd van de delegatie van het land met het op één na grootste aandeel in het kapitaal van elk der beide instellingen werd Keynes uitgenodigd, bij de officiële opening der beraadslagingen onmiddellijk na de rede van president Vinson ook zijnerzijds een openingswoord te spreken. Hij maakte daarvan gebruik om reeds op die eerste vergadering aan zijn gevoelens uitdrukking te geven op een wijze die aan duidelijkheid niets te wensen overliet.

De *s p e e c h*, bij deze gelegenheid door Keynes gehouden, was een der markantste redevoeringen die ik ooit heb gehoord. Keynes vergeleek de bijeenkomsten te Savannah bij een doopplechtigheid. Een doopplechtigheid, waarbij — als in een bekend sprookje — drie goede feeën geschenken

¹⁾ Niet geheel. Fonds en Bank werden te Washington gevestigd. Maar op het stuk van de *full-time function* van de executieve directeurs slaagde Keynes erin een kleine concessie aan de Amerikanen te ontwingen. In de te Savannah vastgestelde *by-laws* werd een *clause* opgenomen, die de mogelijkheid openliet dat de directeurs en hun plaatsvervaarders niet beide *on full-time duty* zouden zijn. Hieraan vastknopend heeft men in 1950 de *by-laws* van de Bank in dier voege *geamendeerd*, dat zij bij die instelling de benoeming van *part-time* directeurs toelaten. In feite telt de Bank sindsdien een meerderheid van *part-time* directeurs.

kwamen brengen voor de tweelingen, zoals hij Fonds en Bank noemde. De eerste fee zou hun het karakter moeten geven van internationale instellingen 'without any fear or favour to any particular interest'. De tweede fee zou levenskracht moeten brengen: 'mixed vitamins A, B, C, D, and all the rest of the alphabet'. De derde fee zou de 'twins' wijsheid moeten geven, geduld en discretie.

Het was nu maar te hopen dat het secretariaat van de conferentie geen omissie had begaan, en dat er geen 'boze fee' zou komen, die men verzuimd had tot de doopplechtigheid uit te nodigen. Want zulk een boze fee zou haar vloek over de tweelingen uitspreken. En die vloek — daarvan kon men verzekerd zijn — zou als volgt luiden: 'You two brats shall grow up politicians; your every thought and act shall have an *a r r i è r e - p e n s é e*; everything you determine shall not be for its own sake or on its own merits but because of something else.' Mocht dat gebeuren, dan zou het voor de jonggeborenen het beste zijn 'to fall into an eternal slumber, never to waken or be heard of again in the courts and markets of mankind.' Het was een sprankelende rede, meesterlijk van opzet en woordenkeus, licht van toon, doch met een ondergrond van diepen ernst, en met de scherp geformuleerde moraal aan het slot. Keynes op zijn best. Maar deze taal waardeerden de Amerikanen niet. Vinson was in hoge mate ontstemd. Het heette, dat hij de rede als een persoonlijke belediging opvatte omdat hij meende dat Keynes met zijn 'boze fee' hem — Vinson — had bedoeld.

Tot slot nog een persoonlijker noot.

Tussen de Britse en de Nederlandse delegaties bestond een goede verstandhouding. Het leek wel alsof Keynes bij gesprekken met Nederlanders een zekere geestesverwantschap gevoelde, die hij bij de Amerikanen miste. Zijn gezondheid was labiel. De hartaanvallen waarmee hij sinds 1937 te kampen had, waren den laatsten tijd frequenter en heviger geworden. Hij moest veel rusten en zich zorgvuldig in acht nemen. Op de *cocktail-parties* die door verschillende delegaties werden aangeboden, verscheen hij niet. Voor de Nederlanders maakte hij in dit opzicht echter een uitzondering. Hij zegde toe op onze *cocktail-party*, die op een der laatste dagen van het verblijf te Savannah plaatsvond, te zullen komen — 'but just for ten minutes'. De tien minuten dijden uit tot drie kwartier. Het grootste gedeelte van die drie kwartier zat ik, in een hoek van het tamelijk primitief aandoende, bij ons hotel behorende paviljoen, waar de receptie werd gehouden, met Keynes op een houten bank. De problemen van Fonds en Bank kwamen bij ons gesprek evenmin aan de orde als economische of monetaire vraagstukken in het algemeen. Onze conversatie liep over geheel andere zaken. Daarbij deed Keynes zich kennen als een idealen partner. Zijn brede, internationaal georiënteerde en sterk historisch-gerichte belangstelling, zijn eruditie, en de milde wijsheid van zijn oordeel, maakten het gesprek voor mij tot een exquis genoeg. Keynes hield blijkbaar van dat soort algemene gesprekken. 'I'm so glad to have had this chat with you', waren de woorden waarmee hij afscheid nam. Minder dan een maand later brachten de dagbladen het bericht van zijn overlijden

De invloed van Keynes op de economie

Prof. Dr. J. Pen

Over de keynesiaanse invloed op de economie wordt heel verschillend gedacht. Alleen reeds de **General Theory** is polyinterpretabel, en zo kan het gebeuren dat de een dit beweert en de ander dat. Eerst enkele opvattingen die m.i. verkeerd zijn; tussen haakjes mijn commentaar.

Keynes heeft als eerste de onjuistheid van de Wet van Say laten zien (zit al in Wicksell, Fisher; de hele monetaire school). Keynes wees op het onderbezette evenwicht (Hobson ook). Keynes heeft de multiplier uitgevonden (Kahn). Keynes heeft ons vertrouwd gemaakt met de kringloopgedachte (het woord kringloop komt tot op heden nauwelijks in het Engels voor; Schumpeter, Föhl e.a. hebben hier meer invloed gehad). Keynes wilde de begroting hanteren als anti-cyclisch instrument (reeds bij allerlei staatslieden, bij Schäffle etc.). Keynes heeft laten zien, dat staatsschuld geen last op het nageslacht vormt (moet zijn: Pigou). Keynes heeft de modelbouw uitgevonden (Frisch, Tinbergen; Keynes hield niet van de kwantitatieve economie). Keynes heeft de theorie verrijkt met het begrip liquiditeitsvoorkeur (komt al voor bij legio schrijvers van de monetaire school). Keynes heeft een theorie bedacht die alleen opgaat als er absolute kapitaalovervloed bestaat) dit wordt in Tilburg geleerd; het is niet zo). Keynes heeft laten zien wat er gebeurt als de lonen star zijn (in feite zijn de lonen, star of niet star, in de General Theory vrijwel irrelevant voor de werkgelegenheid). Keynes wordt overschat, alles staat al bij Marx, Marshall, Limperg, Kleerekoper (geen commentaar; ik wil geen ruzie).

Hoe is het dan wel? Volgens mij heeft Keynes een nieuwe impuls gegeven door te laten zien, hoe het samenspel van inkomens en bestedingen kan worden geanalyseerd. $Y = C + I$. Is dit nieuw? Nee, het is een evidentie, een platitude. $C = C(Y)$. Is dit verrassend of revolutionair? Nee, het spreekt vanzelf. $I = I_0$. Is dit het dan? Nou nee, het is een manier om de vraag: wat bepaalt de investeringen? tijdelijk terzijde te schuiven. Maar de drie vergelijkingen samen zijn geniaal en zij geven ons het kernmodel van de moderne economie. Zij geven antwoord op de vraag: wat bepaalt het nationale inkomen, de consumptie, de kringloop. En tevens springt in het oog, dat dit antwoord volstrekt onbevredigend is. Die vaste investeringen — daar moet iets beters voor in de plaats komen. Die ongespecificeerde consumptiefunctie vormt een uitdaging. Dat hele primitieve $C + I$ — dat schreeuwt om aanvulling met overheidsuitgaven, exporten, importen.

Dit nu is volgens mij de betekenis van Keynes: het kernmodel, dat impliciet is aan de General Theory, vormt een geweldige prikkel voor het economische denken. Het is tegelijk referentiekader en zoeklicht op dat wat wij niet weten. Dadelijk na het verschijnen van de General Theory kwam Harrod met zijn toepassing op de internationale handel. Lerner trok de lijn door ten aanzien van de overheidsfinanciën (bij Keynes zelf nog slechts in eerste aanleg

aanwezig; de General Theory is bepaald achteloos in de behandeling van de belastingen!). Zo gaat dat verder, en het einde is het model van het Brookings Institution: een reusachtig apparaat dat duidelijk zijn keynesiaanse structuur toont, al zijn er daarnaast vergelijkingen ingebouwd waar Keynes zich juist van had gedistancieerd, zoals produktiefuncties, gedes-aggregeerde relaties e.d.

Men kan de keynesiaanse theorie natuurlijk nog op vele andere manieren benaderen. Eén ervan, die mij óók na aan het hart ligt, is deze. Tot 1936 was de macro-economie monetair. De economen redeneerden vanuit de geldvoorraad, de liquiditeiten, de omloopssnelheid van het geld, de waarde van het geld. Zij zagen hierin de drijvende krachten van het totale systeem, of althans de factoren die bij de analyse centraal moesten staan. Bij Keynes verandert dit. Weliswaar is de General Theory nog voor een flink stuk monetair georiënteerd (de liquiditeitsvoorkeur bepaalt met de geldhoeveelheid de rente, die samen met de marginal efficiency of capital de investeringen bepaalt, die samen met de multiplier het nationale inkomen bepalen), maar men kan dit stuk laten vallen, en toch een theorie van onderen overbesteding overhouden. Niet de liquiditeiten zijn doorslaggevend, maar het inkomen. Het wordt door de bestedingen bepaald, en het bepaalt de bestedingen. Dit is niet nieuw (komt voor bij Von Wieser en Schumpeter) maar de monetaire benadering overheerste in 1936 zo sterk, dat de inkomenganalyse bijna platgedrukt werd. Sommigen hebben het Keynes nooit vergeven, dat hij de heersende school op een zijspoor heeft gereden. Robertson heeft er zich tot zijn dood tegen verzet, en in Nederland wil men het hele feit niet zien. Dan wordt Keynes uitgelegd met J. G. Koopmans als voorloper, of ons wordt te geloven voorgehouden dat het eigenlijk de oppotting is, die in de Keynesiaanse theorie de werkloosheid veroorzaakt. Of men komt met een „synthese” tussen Keynesiaanse en monetaire theorie, die dan sequentie- of periodeanalyse wordt genoemd. Zo wordt Keynes ingelijfd bij de monetaire school. „Alles is één”, zegt Van het Reve, maar dat is in dit geval toch wel wat misleidend!

Nu is het wel waar, dat het keynesiaanse denken zo langzamerhand zodanig in de economie is doorgedrongen — zelfs de tegenstanders zijn halve keynesianen geworden — dat het hoe langer hoe moeilijker wordt om nog de specifieke invloed van 1936 te onderkennen. Misschien is het maar beter, het woord „keynesiaans” te laten vallen. Wij spreken ook niet meer op die manier over Adam Smith of over Marshall. De voortdurende verwijzing naar Keynes kan ook inderdaad tot overschatting leiden, in die zin dat men gaat menen dat de gehele moderne economie er zonder Keynes niet zou zijn geweest. Wat daarvan zij kan niet worden uitgemaakt. Het model van het Brookings Institution zou er zonder General Theory misschien ook wel gekomen zijn; het zou anders zijn geweest. Eigenlijk zouden wij moeten weten, hoe het er dan uit zou hebben gezien. Dat weten wij niet. Het vaststellen van de keynesiaanse invloed ligt dan ook op het terrein van de Philosophie des Alsob.

Keynes en de economische groei

Prof. Dr. G. Th. J. Delfgauw

Laten wij onder economische groei verstaan de toeneming van de aggregatieve grootheid reëel (d.i. voor prijsveranderingen zo goed mogelijk gecorrigeerd) nationaal produkt over een periode, die tenminste een volledige conjunctuurcyclus omvat. En laten wij ons dan afvragen, wat Keynes thans betekent voor het hoofdstuk van de economie, dat zich met die groei bezig houdt, d.w.z. dat het groei-proces analyseert en dat doelmatigheids-aanwijzingen poogt te geven voor het beleid, dat op bevordering van de groei gericht is; daarbij wordt Keynes opgevat als de schrijver van de "General Theory" en worden zijn andere, soms met dit boek strijdige, geschriften buiten beschouwing gelaten.

Op de vraag kan slechts antwoord worden gegeven wanneer wij ons goed voor de geest halen waarin de wezenlijke bijdrage van Keynes tot de economische wetenschap bestaan heeft. De "General Theory" is geen boek over economische groei; alleen het laatste hoofdstuk doet ons, onder de titel "Concluding notes on the social philisophy towards which the General theory might lead", enige opvattingen van de schrijver ter zake kennen. Wij komen er op terug. De betekenis van Keynes voor de leer van de economische ontwikkeling hangt evenwel niet in de eerste plaats van de inhoud van dit hoofdstuk af. Veeleer zou die betekenis moeten berusten op de bruikbaarheid van de algemene leer, die in het boek werd verdedigd en van de door de schrijver in dit kader gevormde begrippen, voor de analyse van het economische groeiproces.

Hoe staat het dan met die algemene leer? Let wel: wij doen hier geen poging haar uiteen te zetten en samen te vatten; dat is in dit bestek niet mogelijk. De lezer wordt verondersteld van de hoofdzaken op de hoogte te zijn. Maar wij hopen haar te karakteriseren in één enkele volzin: zij is een bestedingstheorie, d.w.z. zij verklaart de stand der bedrijvigheid in een markteconomie uit de (in de een of andere reële grootheid, bv. in de fameuze loon-eenheid, gemeten) omvang der bestedingen voor de in een zekere, korte, tijdsperiode aangeboden diensten der produktiefactoren. De grootte van het nationaal inkomen, dus bij gegeven loonquote en bij gegeven loon-eenheid de grootte van de werkgelegenheid, hangt af van de beslissingen der besteders, d.i. van de investeerders en van de consumenten. Daarbij wordt het investeringsvolume, van ondernemers en van overheid, autonoom bepaald geacht, dus buiten het model om gedetermineerd; terwijl het consumptievolume passief, en wel volgens een door Keynes stabiel geachte consumptiefunctie, op het inkomen reageert en dus als een geïnduceerde grootheid moet worden beschouwd. Geringe bedrijvigheid vloeit voort uit geringe bestedingen; voorzover wij van een conjunctuurtheorie van Keynes kunnen spreken, gaat het om een onderbestedings-theorie of, beter gezegd, om een onder-investerings-theorie (zie het 22e hoofdstuk van de "General Theory", bevattende "Notes on the trade cycle").

Na dertig jaren discussie staat er van het Keynesianisme niet veel meer overeen. De befaamde modellen, gebaseerd op het $C + I = Y$, zijn kleine of grote tautologieën, naarmate men er weinig of veel mede knutselt; maar altijd tautologieën. In alle categorieën van bestedingen vallen autonome en geïnduceerde componenten aan te wijzen. De consumptiefunctie is veel gecompliceerder dan Keynes meende en, erger nog, ze is niet stabiel. Het werken met een inkomens-multiplicator heeft weinig zin wanneer de befaamde "lekken" uit de inkomensstroom heeft weinig zin wanneer de bewerkelijkheidsgehalte bezitten. De poging om de hoogte van de interestvoet, buiten tijdsvoorkeur en kapitaalproductiviteit om, te verklaren uit exclusief-monetaire factoren, moet als mislukt worden beschouwd.

De "General Theory" trachtte het economisch proces te verklaren uit de bestedingsbeschikkingen. De klassieke leer ging veeleer uit van productie en inkomensvorming en overwoog daarbij, dat het economisch handelen essentieel een strijd vormt met de schaarste der produktiemiddelen. De neo-klassieke leer van Wicksell c.s. betrok de financieringsbeschikkingen, met name het gedrag der geldscheppende instellingen alsmede dat van hun debiteuren en van hun crediteuren, in de analyse maar stelde daarbij uitdrukkelijk, dat monetaire factoren alleen secundair, hetzij storend hetzij stimulerend, ingrepen in de afloop van een, in eigenlijke zin reëel, economisch proces.

Kan de Keynesiaanse bestedingstheorie veel bijdragen tot beter begrip van het proces van de economische groei? De vraag moet, zo komt het ons voor, negatief beantwoord worden; op de analyse van het productiepotentieel, dus op de aanbodanalyse, zal in de leer van de economische ontwikkeling, de nadruk gelegd moeten worden en niet op de bespreking van de „effectieve vraag”. De hoeveelheid en de kwaliteit van de beide produktiefactoren arbeid en kapitaal: die onderwerpen moeten in de theorie van de economische groei centraal staan. Daarmede is niet gezegd, dat vraagfactoren in het geheel geen aandacht behoeven. Wanneer wij van een evenwichtige economische groei spreken, behoort dit begrip een evenwichtige monetaire ontwikkeling te omvatten. Overbesteding en inflatie zullen moeten worden bestreden; het thema is actueel. Ook zal moeten worden bewerkt, dat op de lange duur voldoende internationale betalingsmiddelen ter beschikking komen om een krachtige groei bij stabiel prijsniveau mogelijk te maken. Maar in de leer van de economische ontwikkeling ligt het zwaartepunt bij scholing en efficiënt gebruik van arbeidskrachten en bij de studie der factoren, die de vorming van reëel kapitaal, zowel bij de ondernemingen als bij de overheid beheersen.

Nu grijpen wij nog even terug naar het laatste hoofdstuk van de "General theory", alwaar Keynes zich uitlaat over zijn economisch toekomst-perspectief; hij behandelde het onderwerp niet voor het eerst en vooral moet zijn opstel over "Economic possibilities for our grandchildren" uit 1930 genoemd worden. Op beide plaatsen geeft Keynes uitdrukking aan zijn verwachting, dat de economische schaarste eerlang tot het verleden zal behoren; "the economic problem is not — if we look into the future — the permanent problem of the human race", aldus schreef hij in 1930. Het is relatief gemakkelijk ("comparatively easy") zo schreef hij zes jaren later, om de kapitaalgoederen zo overvloedig te maken, dat hun marginale produktiviteit tot nu zal dalen. Ook dit betekent, dat "within a single

generation" de economische schaarste zal zijn verdwenen; want de kapitaalgoederen kunnen slechts dan "vrije goederen" zijn wanneer ook de ermede voortgebrachte produkten "vrij" zijn in de betekenis, die de econoom aan die term hecht.

Hier gaat de analyse over in de utopie. Als we om ons heen zien, is ondanks alle gestegen reëel inkomen, de spanning tussen behoeften en bevrediging groter dan ooit, zowel in de private als in de collectieve sector van de moderne, relatief rijke, volkshuishoudingen. Met de mogelijkheid van ruimer behoeftebevrediging stijgt het "level of aspiration"; zo drukt de bekende onderzoeker van het consumentengedrag George Katona, zich uit.

Blijft ondanks alle groei de schaarste voortbestaan, dan is er ook geen ontkomen aan de offers, die voor de bestrijding van de schaarste vereist zijn: arbeidsoffers, spaaroffers, inventiviteit, aanvaarding van technische en economische risico's. Door zijn arbeid kan de mens talrijke behoeften bevredigen, die natuur en samenleving bij hem doen opkomen. Eerst inkomen vormen, dus doelmatig produceren; daarna inkomen op weloverwogen wijze besteden.

In de leer van de economische ontwikkeling vormt efficiënte productie het centrale thema; een bestedingstheorie komt op de tweede plaats en is vooral van belang met het oog op de keuze van het produkten-assortiment. De door Keynes opgeworpen vraag of er wel genoeg geproduceerd wordt en hoe men de bestedingen zou moeten stimuleren, heeft voor die leer weinig betekenis.

In de leer van de economische groei vormt de produktiefunctie het centrale thema en niet de consumptiefunctie.

Post-Keynesiaanse groeimodellen

Prof. Dr. H. Linnemann

In de na-oorlogse ontwikkeling van het economisch denken heeft geen vraagstuk zozeer de aandacht gevangen gehouden als dat van de economische groei. Dit verklaart wellicht waarom de redactie van dit blad in een aan J. M. Keynes gewijd nummer toch meerdere artikelen over de economische groei wilde opnemen, hoewel in de **General Theory** de groeiproblematiek nauwelijks wordt aangeroerd — zoals ook Prof. Delfgaauw in zijn bijdrage benadrukt. In deze pagina's willen wij enige aandacht besteden aan de groeitheorie zoals zij zich na Keynes heeft ontwikkeld, waarbij gepoogd zal worden om aan te geven hoe de recente theorieën zich verhouden tot het werk van de grote Britse econoom. De beperkte omvang van dit artikeltje maakt het overigens noodzakelijk om alles sterk te vereenvoudigen en te schematiseren.

Zoals gezegd, biedt Keynes zelf ons geen „groeimodel“. Zijn **General Theory** laat zien dat — in tegenstelling tot wat de klassieken leerden — een „evenwichtstoestand“ kan worden bereikt zonder dat de beschikbare hoeveelheid arbeid volledig in het productieproces wordt ingeschakeld; met andere woorden, volledige werkgelegenheid komt zeker niet „vanzelf“ of „automatisch“ tot stand. In de Keynesiaanse analyse-op-korte-termijn met een reserve van ongebruikte produktiekapaciteit is voorts het investeringsniveau alleen van belang als één van de factoren die de omvang van de totale vraag bepalen, en niet als determinant van de groei van het produktievolume en van het totale aanbod. De bestedingen bepalen de hoogte van het nationale inkomen en de werkgelegenheid; als we aannemen dat de consumptie uitsluitend afhangt van de grootte van het inkomen, dan is het de meer autonome component van de bestedingen (de investeringen dus) die het inkomensniveau en de werkgelegenheid bepaalt: $Y = C + I$.

Gegeven de consumptiefunctie, is er slechts één investeringsniveau dat leidt tot volledige werkgelegenheid.

Het groeimodel dat het meest verwant is aan de analyse van Keynes is het model van R. Harrod. Deze auteur, ook een Brit, gebruikte het statische evenwicht van Keynes als uitgangspunt voor een onderzoek naar de mogelijkheid van een dynamisch evenwicht, een „progressive equilibrium“ in Harrod's terminologie. Zijn probleemstelling is de volgende: indien door een juiste keuze van het investeringsniveau op een bepaald moment een situatie van volledige werkgelegenheid is bereikt (Keynes), hoe groot moeten dan de omvang van de investeringen en het groeitempo van de produktie worden opdat dit full-employment evenwicht gehandhaafd blijve. Harrod maakt het zich gemakkelijk door te veronderstellen dat per eenheid produkt of inkomen een vaste hoeveelheid arbeid vereist is; hieruit vloeit voort dat als de beroepsbevolking jaarlijks groeit met bijvoorbeeld 2 procent, ook de produktie met 2 procent per jaar moet toenemen om volledige

werkgelegenheid te handhaven. Deze produktiestijging induceert investeringen; Harrod neemt aan dat er proportionaliteit bestaat tussen de verwachte stijging van de produktie (ΔY) en de door de ondernemers voorgenomen investeringen (I), zodat $I = a \Delta Y$. De proportionaliteitsfaktor a is dus een soort accelerator, zoals bekend uit de conjunctuurtheorie. De evenwichtsvoorwaarde is dat de voorgenomen investeringen gelijk zijn aan de voorgenomen besparingen (opdat er voldoende effectieve vraag zij), terwijl de besparingen lineair afhankelijk zijn van het inkomen: $S = s Y$. De resulterende groeisnelheid is derhalve

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{s}{a}$$

Harrod spreekt hierbij van het juiste of „gerechtvaardigde” groeitempo („warranted rate of growth”), dat in het ideale geval precies gelijk is aan de groeisnelheid van de beroepsbevolking zodat de volledige werkgelegenheid gehandhaafd blijft.

Er bestaat een grote mate van overeenkomst tussen Harrod's model en het groeimodel dat opgesteld werd door de Amerikaanse economist E. D. Domar. Hoewel de Keynesiaanse achtergrond bij Domar minder duidelijk uitkomt, is diens groeiformule bijna identiek aan die van Harrod. Het is dan ook gebruikelijk geworden om te spreken van het Harrod-Domar model. De interpretatie van de investeringsvergelijking is echter veranderd. Terwijl in Harrod's oorspronkelijke opzet de relatie $I = a \Delta Y$ een gedragsvergelijking was, waarin de beslissingen van de ondernemers werden beschreven, wordt thans de vergelijking $I = k \Delta Y$ als een produktiefunctie opgevat; k is dan de kapitaalscoëfficiënt, de capital-output ratio. We hebben nu niet meer te maken met een (subjectieve) gedragsvergelijking, maar met een (objectieve) technische vergelijking. Strikt genomen geldt deze relatie alleen onder de veronderstelling van een relatief overvloedig aanbod van arbeidskrachten; het Harrod-Domar model heeft dan ook zijn grootste triomfen gevierd in de analyse van de groeiproblemen van de ontwikkelingslanden, waar als regel open of verborgen werkloosheid voorkomt.

Het centraal stellen van de produktiefunctie is kenmerkend voor groei-modellen. In het Harrod-Domar model ontmoeten we een produktiefunctie met zgn. vaste technische coëfficiënten; hiermee wordt bedoeld dat er een vaste, onveranderlijke verhouding bestaat tussen een gegeven hoeveelheid produkt en de daarvoor vereiste hoeveelheden van de produktiefactoren. Dit impliceert dus dat arbeid en kapitaal niet onderling substitueerbaar zijn. Deze vaste technische relaties tussen produktie (output) en de daarvoor noodzakelijke inputs kunnen worden uitgebreid tot andere dan de primaire inputs als arbeid en kapitaaldiensten. Dit leidt tot de input-output modellen zoals die als eerste door W. Leontief zijn ontwikkeld.

Naast de groeimodellen à la Harrod-Domar, met vaste technische coëfficiënten, is een andere klasse modellen van economische groei ontwikkeld waarin wel substitutie van kapitaal door arbeid (en omgekeerd) mogelijk is. Arbeid en kapitaal kunnen nu in een variabele verhouding worden gecombineerd, en er is geen constante verhouding meer tussen de produktieomvang en het gebruik of verbruik van een individuele produktiefactor. Een groeimodel van dit type wordt als regel een neo-klassiek model ge-

noemd. De klassieken (Smith, Ricardo, Malthus, Marx) hielden zich intensief met de vraagstukken van economische groei bezig, en ook zij gingen uit van de veronderstelling dat de produktiefactoren in wisselende verhouding kunnen worden aangewend. Een prominent auteur uit de school van de neo-klassieke groeitheorie is J. Meade. Van een „band” met de Keynesiaanse analyse valt bij de neo-klassieke auteurs weinig of niets te beproeven.

Een belangrijk en nieuw ingrediënt van de groei modellen van de laatste twee decennia is de introductie van de technische vooruitgang. In de meest ruime zin des woords kan men hiertoe rekenen alle factoren die bijdragen tot een vergroting van de produktie zonder dat de hoeveelheden kapitaal en arbeid (en andere inputs) gebruikt in het produktieproces worden verhoogd. Veelal wordt hierbij nog onderscheid gemaakt tussen neutrale technische vooruitgang (die als het ware de efficiency in het algemeen verhoogt) en de niet-neutrale technische vooruitgang die dan weer of arbeidsparend of kapitaalsparend kan zijn. In dit laatste geval zal de verhouding waarin kapitaal en arbeid worden gecombineerd zich uiteraard wijzigen. Een complicatie van dit primitieve beeld van de technische vooruitgang wordt veroorzaakt door het feit dat deze technische verbeteringen vaak niet gerealiseerd kunnen worden zonder de kwaliteit of de aard van de produktiefactoren arbeid en kapitaal te veranderen. De technische vooruitgang is vaak fysiek geïncorporeerd in de produktiefactor (beter geschoolede arbeid; een meer efficiënt gebouwde fabriek), zodat de technische verbeteringen niet zonder meer kunnen worden „toegevoegd” aan de reeds beschikbare produktiefactoren (de zgn. embodied technical progress). Dit alles heeft geleid tot een enorme variëteit van groei modellen met technische vooruitgang.

Zoals reeds aan het begin werd opgemerkt, heeft de hedendaagse groeitheorie naar inhoud slechts weinig banden met het werk van Keynes. Toch hebben meerdere van zijn concepties een blijvend effect gehad op de moderne theorie van de economische groei. De macro-economische analyse, waarbij de essentie van het uiterst gecompliceerde economische mechanisme in enkele geaggregeerde grootheden en hun interrelaties wordt samengevat, is een van de belangrijkste erfstukken uit Keynes' intellectuele nalatenschap. De statistische concretisering van de macro-relaties leidde tot de nationale rekeningen, de wiskundige precisering ervan tot modellenbouw. In dit opzicht staan onze groei modellen toch niet los van het pionierswerk van Keynes.

Literatuur: De lezer, die na het bovenstaande gelezen te hebben ook wel eens een verantwoord overzicht van de moderne groeitheorie zou willen raadplegen, kan veel vreugde beleven aan het artikel van F. H. Hahn en R. C. O. Matthews, „The Theory of Economic Growth: A Survey”, in **Economic Journal**, d.d. december 1964, p.p. 779-903. Veel beknopter en beter begrijpelijk voor aspirant-economen zijn de artikelen van H. C. Bos, „Algemene theorie en politiek van de economische groei”, in: **Tijdschrift voor Economie**, 1959, p.p. 145-168, en van L. M. Koyck en H. C. Bos, „Vergelijking van enige hoofdtypen van groei modellen”, in: (Maandschrift) **Economie**, april 1958. De betekenis van Keynes voor de groeitheorie vindt men op heldere wijze uiteengezet in enkele boeken van K. K. Kurihara over dit onderwerp.

Een algemene of een speciale theorie?

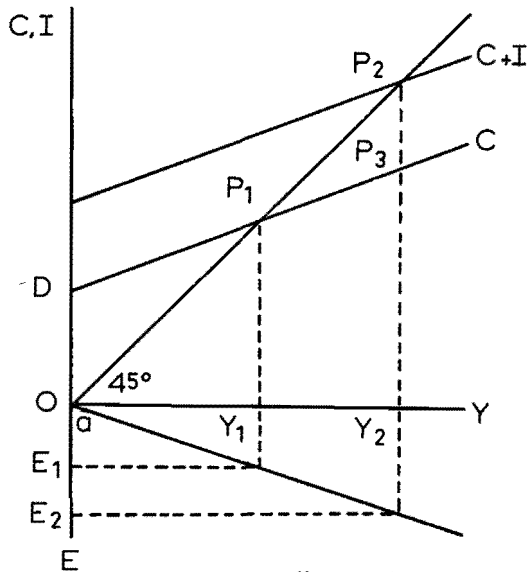
S. Huisman

Begin 1936 deed de Engelse economist John Maynard Keynes „The General Theory of Employment, Interest and Money” het licht zien. Wat de auteur met het bijvoeglijk naamwoord „General” bedoelt wordt spoedig duidelijk, indien men kennisneemt van het eerste hoofdstuk, dat zegge en schrijve slechts één bladzijde omvat. Keynes schrijft daar: „I shall argue that the postulates of the classical theory are applicable to a special case only and not to the general case, the situation which it assumes being a limiting point of the possible positions of equilibrium”.

Ofschoon in de „General Theory”, met slechts één uitzondering ¹⁾, geen grafische voorstellingen voorkomen, hebben latere auteurs van de grafische techniek ruimschoots gebruik gemaakt ten einde het economisch stelsel van Keynes voor een breed publiek toegankelijk te maken. Ook wij stellen ons voor in navolging van o.a. J. Pen, J. R. Hicks, D. M. McDougall, T. E. Dernburg deze techniek te hanteren. Tevens willen wij er de aandacht op vestigen dat de economische grootheden worden uitgedrukt in geldeenheden van stabiele koopkracht, zodat sprake is van reële grootheden, tenzij het tegendeel wordt vermeld. Voorts zij hier aan toegevoegd dat indien in het onderhavige opstel gesproken wordt van investeringen, deze steeds netto, gecorrigeerd voor vervangingsinvesteringen, en autonoom, onafhankelijk van het nationale inkomen, van aard zijn. Tot slot willen wij opmerken, dat de analyse betrekking heeft op een gesloten volkshuishouding. In de „General Theory” komen de internationale economische betrekkingen bijna niet ter sprake; Keynes beperkt zich slechts tot enige aantekeningen bij het Mercantilisme. Dit wil echter niet zeggen dat het Keynesiaanse stelsel en de theorie van de internationale economische betrekkingen los van elkaar staan; integendeel. In het recente verleden hebben een aantal economen zich bezig gehouden beide theorieën te integreren. In de vorm van de „foreign trade multiplier” à la Clark en Crawford ²⁾ heeft deze integratie in de economische literatuur de meeste bekendheid gekregen.

Het genoemde citaat van Keynes kunnen wij grafisch als volgt weergeven (zie figuur 1). Langs de verticale as naar boven zetten wij de bestedingen af en langs de horizontale as het nationale inkomen. De verzameling van punten, waarbij de bestedingen voor consumptie (C) en investeringen (I) gelijk zijn aan het nationale inkomen (Y) is dus een 45°-lijn vanuit de oorsprong. Met andere woorden: $Y = C + I$. Wij mogen dit zo schrijven, omdat het nationale inkomen en het nationale product aan elkaar gelijk zijn. In de Keynesiaanse gedachtengang is $Y = C + I$ een evenwichtsvergelijking. De vraag is, welk punt van deze 45°-lijn is nu relevant. Daartoe is een tweede vergelijking van belang t.w. de consumptiefunctie. Volgens Keynes hangt de consumptie van het nationale inkomen af, hij spreekt

van „propensity to consume”, en wel in diezelve toevoegt, dat bij een vergroting van het nationale inkomen de marginale consumptiequote (het quotiënt van de absolute verandering van de consumptie en de absolute verandering van

figuur 1

het nationale inkomen) niet alleen kleiner dan één en positief is, maar ook een dalend verloop heeft. Dit laatste echter is voor ons betoog niet essentieel, wel daarentegen de opvatting dat de marginale consumptiequote steeds kleiner is dan één, hetgeen impliceert dat een toeneming van het nationale inkomen, veroorzaakt door een stijging van de autonome investeringen, aan grenzen is gebonden. Bij de bespreking van het multipliermechanisme komen wij daarop terug.

In het navolgende zullen wij uitgaan van een constante marginale consumptiequote (c), zodat de consumptiecurve, zoals in figuur 1 is gebeurd, als een rechte kan worden getekend (cY). Tot slot willen wij er op wijzen, dat bij een nationaal inkomen van nul toch nog wordt geconsumeerd, omdat anders de bevolking van honger zou omkomen. Uiteraard zullen er dan ontsparingen moeten plaatsvinden. Deze consumptie is autonoom van aard en wordt voorgesteld door A . Wij nemen hierbij aan dat de minimale omvang van de autonome consumptieve uitgaven zo groot is, dat de bevolking zich net „in stand kan houden”; in de figuur afgebeeld door OD . De consumptiefunctie kan algebraïsch worden weergegeven als: $C = cY + A$. Het snijpunt (P_1) van de 45°-lijn en de consumptiecurve geeft het evenwicht weer, in het geval dat er niet wordt geïnvesteerd, voor een nationaal inkomen ter grootte van OY_1 . Alvin H. Hansen spreekt in dit verband van het nationale inkomen op basisniveau („basic income level”).³⁾

De Groningse hoogleraar J. Pen introduceerde de werkgelegenheid in deze figuur⁴⁾. Daartoe wordt de verticale as naar beneden verlengd, waarlangs de werkgelegenheid wordt afgezet. De relatie tussen het nationale inkomen of product (Y) en de werkgelegenheid (E) wordt voorgesteld door de gemiddelde arbeidsproductiviteit (Y/E), die bij elke waarde van het nationale inkomen constant wordt verondersteld; in de figuur voorgesteld door: $tg a$.

Zodoende is bij iedere grootte van het nationale inkomen de werkgelegenheid onmiddellijk af te lezen en andersom. Bij een nationaal inkomen OY_1 is de werkgelegenheid OE_1 . Zijn in dit geval, waarbij de productiecapaciteit niet meer kan worden uitgebreid, alle arbeiders in het productieproces ingeschakeld, dan spreekt men van een stationaire volkshuishouding. Het economisch proces herhaalt zich van periode tot periode op precies dezelfde wijze. Een toestand, waarin niet geïnvesteerd wordt en toch volledige werkgelegenheid heerst, is niet waarschijnlijk. Stel dat het werkelijke aantal arbeidskrachten OE_2 is, dan zal er volledige werkgelegenheid heersen, indien het nationale inkomen een omvang heeft van OY_2 , dat wil zeggen: er moet in de volkshuishouding geïnvesteerd worden ter grootte van P_2P_3 . Zodoende krijgen wij te maken met de bestedingscurve $C + I$. In dit geval spreekt Hansen van het nationale inkomen op topniveau („full income level”).⁵⁾

Willen wij met behulp van de bovenaangegeven en verklaarde figuur het verschil tussen de Klassieken en Keynes illustreren, dan kunnen wij stellen dat de Klassieken slechts één punt op de 45° -lijn als evenwichtspunt willen erkennen: dat is het punt, waarbij het nationale inkomen zijn topniveau heeft bereikt en waarbij alle tot arbeiden in staat en bereid zijnde personen werk hebben gevonden (P_2). Opgemerkt zij dat Keynes het begrip „de Klassieken” een ruimere inhoud geeft dan de interpretatie die de prijstheorie daaraan geeft. In de prijstheorie rekent men tot „de Klassieken” die auteurs, die de prijzen van goederen voornamelijk verklaren uit de kosten, in tegenstelling met de aanhangers van de Grensnutschool, die deze verklaren uit het grensnut. De Cambridge School, met als grondlegger Alfred Marshall, heeft de synthese gevormd tussen deze twee theorieën, waarbij enerzijds het aanbod afhankelijk wordt gesteld van de kosten, terwijl anderzijds de vraag afhankelijk is van de waardeschattingen der consumenten. Vraag en aanbod bepalen tezamen de prijs. Keynes noemt hen „Klassieken”, omdat allen op de noemer, welke omschreven kan worden met „laissez faire, laissez passer”, zijn te brengen: onder de werking van het vrije spel der maatschappelijke krachten worden alle productieve diensten in het economisch proces aangewend. „De Klassieken” belijden hun geloof in de onder alle omstandigheden geldige Wet van Say („la loi des débouchés”)⁶⁾: „Elk aanbod schept zijn eigen vraag, want de beloning van de productiefactoren is in totaal te allen tijde voldoende om de voortgebrachte hoeveelheden goederen te kopen.

De investeringsuitgaven kunnen evenwel in omvang variëren tussen nul en P_2P_3 , al naar gelang de verwachtingen die de ondernemers met betrekking tot de toekomst koesteren, zoals wij bij de bespreking van de „marginal efficiency of capital” nog zullen zien. Volgens de Wet van Say heeft een daling van de vraag naar kapitaalgoederen een overproductie tot gevolg in deze sector van de volkshuishouding, welke echter wordt gecompenseerd door een onderproductie in de consumptiegoederensector als gevolg van de gestegen vraag. De totale koopkrachtige of effectieve vraag ondergaat geen verandering. Bij de Wet van Say is een algemene overproductie, die derhalve gepaard gaat met een algemene werkloosheid, niet mogelijk. Het geld heeft dus geen zelfstandige invloed op de economische gang van zaken. Het vergemakkelijkt het ruilverkeer, maar daarmee is de zaak bekeken. De Klassieken zien het geld als een „sluier”, die over het economisch proces heen ligt; het eigenlijke economische proces speelt zich echter volgens deze mening geheel en al af in de goederensfeer.

Men moet dus door de geldsluier heen zien om tot de eigenlijke economische analyse te kunnen komen. In een grafische afbeelding komt bovengeschetste situatie er op neer, dat de consumptiecurve evenwijdig aan haar oorspronkelijke stand naar boven verschuift, terwijl de $C + I$ curve niet van plaats verandert.

Keynes betwist de actualiteitswaarde van de Wet van Say, omdat geld niet alleen de functie van rekeneenheid en ruilmiddel heeft, maar ook o p p o t m i d d e l is, waardoor monetaire verstoringen optreden. Het teruglopen van de investeringsuitgaven doet koopkracht door middel van o p p o t t i n g e n („hoardings“) weglekken. De totale effectieve vraag is verminderd, waardoor de $C + I$ curve evenwijdig aan haar beginstand naar beneden verschuift, terwijl de consumptiecurve op haar plaats blijft. Dit impliceert echter, dat bij Keynes alle punten vanaf P_2 tot P_1 , als evenwichtspunt kunnen fungeren. Bij hem kan dienovereenkomstig het nationale inkomen fluctueren tussen zijn basis- en topniveau en eveneens da a r m e d e d e w e r k g e l e g e n h e i d. Deze gedachte vormt de kern van wat men naar het gelijknamige boek van L. R. Klein de „Keynesian Revolution“ (1947) noemt. Keynes acht dus, in tegenstelling met de ‚Klassieken‘, een duurzame onvrijwillige werkloosheid („involuntary unemployment“) zeer wel mogelijk. Dientengevolge komt Keynes tot de eerder geciteerde uitspraak, dat het Klassieke stelsel slechts een speciaal, of liever gezegd een g r e n s g e v a l is van zijn algemene theorie.

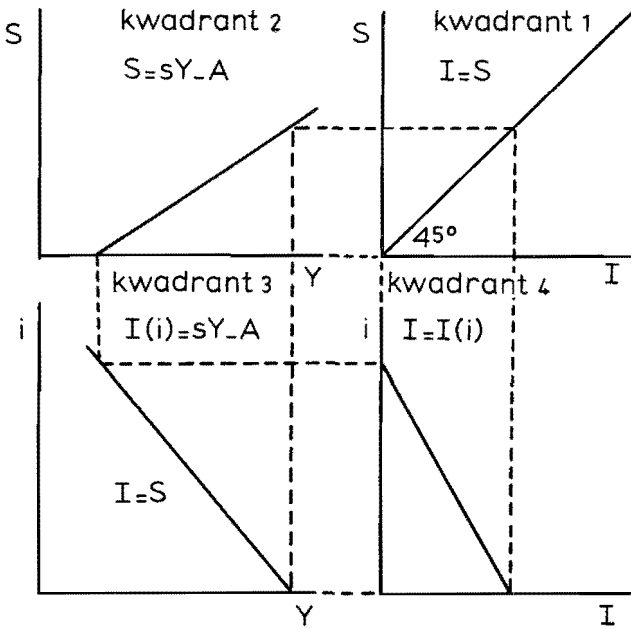
II

Aan de Engelse economist J. R. Hicks komt de eer toe reeds een jaar na het verschijnen van de „General Theory“ het Klassieke en het Keynesiaanse stelsel met elkaar te hebben geconfronteerd, waarbij hij tot de conclusie kwam dat beide theorieën een speciaal geval zijn van een algemene theorie⁷⁾. Hicks hanteert hierbij een tweetal curven. In de eerste plaats de $I=S$ curve, die het verband weergeeft tussen rentestand en nationaal inkomen bij gelijkheid in omvang van de besparingen en de investeringen. In de tweede plaats de $L=M$ curve, welke de relatie weergeeft tussen rentestand en nationaal inkomen bij gelijkheid van gevraagde en aangeboden hoeveelheden reële geldkassen.

Wij zullen de $I=S$ en de $L=M$ curve construeren met behulp van de z.g. kwadrantenmethode. Dit kan op twee manieren geschieden. Enerzijds kunnen wij de kwadranten met gemeenschappelijke assen tekenen, anderzijds als vier afzonderlijke kwadranten. Wij hebben voor de tweede methode gekozen, opdat wij de functionele relaties op de gebruikelijke wijze kunnen afbeelden.

In eerste instantie beperken wij ons tot de $I=S$ curve (zie figuur 2). Het kwadrant geeft de essentiële evenwichtsvoorwaarde weer, die zowel in overeenstemming is met de Klassieke als met de Keynesiaanse opvatting: de gelijkheid van gevraagde besparingen voor investeringsdoeleinden (I) en aangeboden besparingen (S). Dus $I = S$. In het tweede kwadrant wordt de relatie tussen de besparingen (S) en het nationale inkomen (Y) aan de orde gesteld. De besparingen worden gedefinieerd als het verschil tussen het nationale inkomen en de consumptieve uitgaven (C), zodat $S=Y-C$. In het voorgaande is reeds gesteld dat $C=cY+A$. Wij kunnen dus ook schrijven: $S=Y-cY-A$, oftewel $S=(1-c)Y-A$. Vervolgens kunnen wij

(1-c) vervangen door s , welke de marginale spaarquote voorstelt, aangezien deze het complement is van de marginale consumptiequote. In ons betoog introduceerden wij een constante marginale consumptiequote, zodat de marginale spaarquote eveneens constant is. Het resultaat is dat $S = sY - A$. De besparingen staan in een vaste verhouding tot het nationale inkomen, doch worden gecorrigeerd voor de autonome consumptieve bestedingen. Deze functie vinden wij grafisch terug in het tweede kwadrant.

figuur 2

In het vierde kwadrant komt het investeerdersgedrag tot uiting, waarbij wij uitgaan van de algemene veronderstelling, dat de ondernemers streven naar maximale winst. Het winstmaximum zal in de ogen van de ondernemers worden bereikt, zodra het verwachte rendement gelijk is aan het gewenste rendement. Bij de uitoefening van de vraag naar kapitaalgoederen zullen de ondernemers eveneens deze leidraad volgen. Een duurzaam kapitaalgoed kunnen wij zien als een bundel nutsprestaties, die in de toekomst ter beschikking zullen komen en waaruit de ondernemer verwacht een reeks netto-opbrengsten ter beschikking te zullen krijgen. Deze opbrengsten vergelijkt hij met de aanschaffingsprijs van het kapitaalgoed teneinde het verwachte rendement te kunnen bepalen. Deze vergelijking kan niet zo maar gebeuren, want de aanschaffingsprijs van het kapitaalgoed moet hij in het heden betalen, terwijl de netto-opbrengsten hem pas in de komende jaren zullen toevloeien. Met behulp van de disconteringsmethode uit de financiële rekenkunde is dit probleem op te lossen.

Stellen wij achtereenvolgens: de aanschaffingsprijs is Q , de jaarlijkse verwachte netto-opbrengsten zijn $R_1, R_2, R_3, \dots, R_n$ de residuwaarde is T en het verwacht rendement is r . De beoogde formule luidt thans: $Q = R_1/(1+r) + R_2/(1+r)^2 + R_3/(1+r)^3 + \dots + R_n/(1+r)^n + T/(1+r)^n$.

Zijn Q, R_1 t/m R_n en T bekend, dan is r , het rendement op een marginale

kapitaaleenheid, door Keynes aangeduid met de „marginal efficiency of capital” (m.e.c.), gedetermineerd. Nu blijkt dat bij uitbreiding van de kapitaalgoederenvoorraad de m.e.c. een dalend verloop heeft. In de eerste plaats is dit toe te schrijven aan een wellicht optredende stijging van de prijzen der kapitaalgoederen als gevolg van de toegenomen vraag hiernaar. Bovendien zal de ondernemer genoodzaakt zijn de prijzen van zijn producten te laten zakken, indien de afzetmoeilijkheden groter worden. Ten derde kan worden gewezen op de „internal diseconomies of large scale-production”, zodat een proportionele toeneming van alle te gebruiken productiemiddelen een minder dan proportionele vermeerdering van de hoeveelheid eindproduct zal teweegbrengen.

Wanneer wij nu de overwegingen m.b.t. de uitbreiding van de investeringen van alle ondernemers beschouwen dan heeft de investerings- of m.e.c. curve voor de volkshuishouding in haar geheel een dalend verloop. Hoever zal de ondernemer, en zullen alle ondernemers tezamen, hun investeringsvraag voortzetten? Wij hebben aangenomen dat zij hierbij streven naar een maximale winst, en met behulp van deze plausibele veronderstelling zijn wij in staat een antwoord te geven op deze vraag.

Zolang het verwachte rendement groter is dan het gewenste rendement verkeert de ondernemer in de veronderstelling dat hij zijn winst nog kan vergroten. Hij gaat met investeren door totdat voor hem de m.e.c. gelijk is geworden aan het gewenste rendement. Het gewenste rendement is gebaseerd op de kosten verbonden aan het gebruik van kapitaal, nodig voor de financiering van de investeringen, welke de ondernemer aan derden zal moeten vergoeden of bij gebruik van eigen kapitaal in rekening zal moeten brengen. Uitgedrukt in een percentage per jaar van het benodigde kapitaal zijn de kosten van de ondernemer in dit verband niet anders dan de geldende rentevoet. Dit alles betekent dat men zijn investeringen zover zal voortzetten totdat de „marginal efficiency of capital” gelijk is geworden aan de heersende rentestand, omdat de ondernemer dan verwacht het punt van de maximale winst in de toekomst te zullen bereiken. Ook hier kunnen wij zeggen dat wat voor de individuele ondernemer geldt, evenzeer van toepassing is op alle ondernemers. De investeringen vormen dus een functie van de rentestand, $I = I(i)$, die gemakshalve als lineair wordt beschouwd.

De resultante van de evenwichtsvoorwaarde, de spaar- en investeringsneiging wordt in het derde kwadrant weergegeven door de $I = S$ curve. Deze $I = S$ curve kan nu ook worden gedefinieerd als de meetkundige plaats van alle combinaties van rentestand en nationaal inkomen, waarbij er evenwicht bestaat in de reële sfeer⁸⁾. Hiervoor geldt de eis: $I(i) = sY - A$. Dit wil zeggen, dat een daling van de rentestand de investeringen doet toenemen. Via het multipliermechanisme doen de gestegen investeringen het nationale inkomen toenemen, en daarmee eveneens de besparingen. Dit gaat net zo lang door tot het moment is aangebroken, waarop de besparingen gelijk zijn geworden aan de investeringen, zodat weer aan de evenwichtsvoorwaarde $I = S$ is voldaan. Een daling van de rentestand leidt dus tot een verhoging van het nationale inkomen. De $I = S$ curve loopt van linksboven naar rechtsbeneden.

Hier doet zich de gelegenheid voor enige ogenblikken bij de „multiplier” stil te staan. Keynes bracht in de „General Theory” de „timeless instantaneous”-interpretatie van de multiplier naar voren. Wij hanteren liever de „successive spending”-benadering, omdat deze meer inzicht verschaft in

de werking van het multipliermechanisme⁹⁾. Een toeneming van de investeringen (ΔI), aangenomen dat de investeringen duurzaam op het verhoogde niveau gehandhaafd blijven, wil zeggen dat gezinshuishoudingen met extra inkomen worden verblijd, waarvan een deel weer naar het bedrijfsleven, in de vorm van middelen afkomstig van gestegen consumptieve bestedingen, terugvloeit. Deze consumptieve bestedingstoename kan worden weergegeven door $c\Delta I$. Als gevolg van allerlei vertragingen („time-lags”) in de inkomensvorming- en besteding is met het proces van inkomensvoortplanting enige tijd gemoeid. In de tweede ronde wordt $\Delta I + c\Delta I$ aan de productiefactoren uitgegeven, hetgeen een tweede inkomensaanwas betekent. Hiervan wordt wederom een deel, bepaald door de marginale consumptiequote, besteed aan consumptiegoederen. In de tweede inkomensronde van het multiplierproces gaat er dus een bedrag van $c\Delta I + c^2\Delta I$ naar de ondernemingen. In de derde ronde ontvangen de productiefactoren $\Delta I + c\Delta I + c^2\Delta I$, waarvan $c\Delta I + c^2\Delta I + c^3\Delta I$ terecht komt bij het bedrijfsleven. De toeneming van het nationale inkomen (ΔY) is dus in de oneindige periode gelijk aan $\Delta I + c\Delta I + c^2\Delta I + c^3\Delta I + \dots$

Dit is een oneindige, meetkundige reeks, waarvan de aanvangsterm ΔI is en de reden c . Bovendien voldoet c aan de voorwaarde: $0 < c < 1$. De marginale consumptiequote is immers positief en kleiner dan één. Uit de wiskunde is ons bekend dat de som van een dergelijke meetkundige reeks (ΔY) gelijk is aan $\Delta I / (1 - c)$. Zolang c kleiner dan één is, is de aanwas van het nationale inkomen aan grenzen gebonden. Een z.g. spaarlek treedt op, waardoor koopkracht weglekt. De multiplier of vermenigvuldigingsgetal is het bedrag waarmee men de wijziging in de investeringen (ΔI) moet vermenigvuldigen om de verandering van het nationale inkomen te verkrijgen, dus: $\Delta Y / \Delta I$. Aangezien $\Delta Y = \Delta I / (1 - c)$, kan voor de multiplier worden geschreven $1 / (1 - c)$, hetgeen weer gelijk is aan $1/s$. De multiplier ($\Delta Y / \Delta I$) is dus gelijk aan $1/s$.

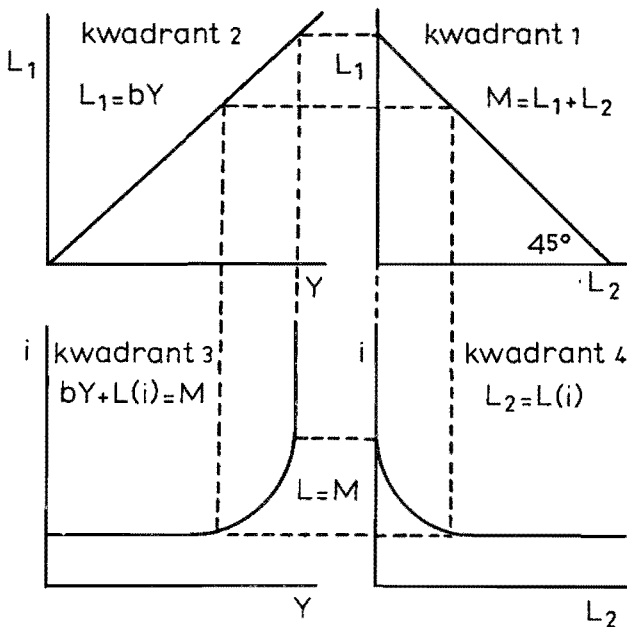
Met behulp van de multiplierformule kunnen wij aantonen dat aan het einde van het multiplierproces de toeneming van de investeringen (ΔI) gelijk is aan die van de besparingen (ΔS). Uit de multiplierformule kunnen wij afleiden dat $\Delta I = s\Delta Y$. De toeneming van de besparingen (ΔS) is per definitie eveneens gelijk aan $s\Delta Y$. Daaruit volgt dan $\Delta I = \Delta S$. Waren aanvankelijk de besparingen en investeringen in evenwicht, nu zijn zij wederom aan elkaar gelijk geworden.

Uit het bovenstaande is ons duidelijk geworden, dat multiplierprocessen pas volkomen zijn „uitgewerkt” na een oneindig aantal perioden. De vraag rijst dan ook of deze analyse naast theoretische ook nog enige praktische betekenis kan hebben. Dit laatste is wel het geval als wij b.v. voor de evenwichtstoestand genoegen nemen met het feit, dat het nationale inkomen 90% heeft bereikt van de waarde, die zij theoretisch na een oneindig lange periode zou moeten bereiken. Wanneer de periode van inkomensvoortplanting op drie maanden wordt gesteld, hetgeen wel ongeveer overeenkomt met de werkelijkheid in Westerse volkshuishoudingen, en wanneer verder de marginale consumptiequote op 0,6 wordt gesteld, blijkt het proces van inkomensstijging bij toeneming van de investeringen na ruim een jaar (in feite na $\pm 13,5$ maand) reeds zover te zijn voortgeschreden, dat het nationale inkomen 90% van de theoretische evenwichtswaarde heeft bereikt.¹⁰⁾

Wij dienen ons terdege te realiseren, hoe de causaliteit bij het multipliermechanisme ligt. Dit mechanisme geeft immers aan op welke wijze een

toeneming der investeringen leidt tot een stijging van het nationale inkomen. Bij het acceleratiebeginsel daarentegen is de causaliteit precies omgekeerd. Hier geeft een stijging van de nationale inkomen aanleiding tot investeringen. In het eerste geval is er sprake van autonome investeringen en in het tweede van geïnduceerde investeringen. In de „General Theory” wordt het acceleratiebeginsel niet vermeld. Naar alle waarschijnlijkheid is de reden hiervan gelegen in het feit, dat Keynes „under-employment”-situaties analyseert, terwijl juist het acceleratieprincipe actueel is wanneer de productiecapaciteit volledig is benut.

De investeringscurve uit het vierde kwadrant geeft nog aanleiding tot het maken van een tweetal opmerkingen, die later van betekenis zullen zijn. De eerste daarvan houdt verband met een verandering in de investeringsneiging. Bij een toenemende investeringsneiging verschuift de investeringscurve evenwijdig aan haar oorspronkelijke stand naar rechts en bij een dalende investeringsneiging naar links. De tweede opmerking heeft betrekking op de toekomstverwachtingen van de ondernemers. Is de ondernemer pessimistisch gestemd, dan zal een geringe uitbreiding van de productieinstallatie een aanzienlijke daling van de m.e.c. inhouden. Bij een optimistische ondernemer daarentegen zal de m.e.c. praktisch niet dalen. Wij kunnen het ook anders uitdrukken: bij eerstgenoemde loopt de investeringscurve steiler (dit is inelastischer) dan bij laatstgenoemde. Het verloop van de geaggregeerde investeringscurve heeft belangrijke consequenties voor het investeringsgedrag der ondernemers. Heeft de investeringscurve een inelastisch verloop, dan zal een daling van de rentestand de ondernemers nauwelijks tot nieuwe investeringen aansporen. Is de investeringscurve daarentegen elastisch, dan zullen de ondernemers op een rentedaling met vele nieuwe investeringen reageren. Het zal geen

- figuur 3

betoog behoeven dat beide opmerkingen tevens insluiten, dat veranderingen in plaats en richting van de investeringscurve corresponderende wijzigingen veroorzaken in de $I=S$ curve.

Gaan wij nu over tot de $L=M$ curve (zie figuur 3). In het eerste kwadrant wordt het aanbod van reële geldkassen („real money balances“) voorgesteld. De geconstrueerde curve is de meetkundige plaats van alle combinaties van actieve kassen of „active balances“ (L_1) en inactieve kassen of „idle balances“ (L_2) bij een gegeven aanbod van reële geldkassen (M). In symbolen: $M=L_1+L_2$. Hierbij zij opgemerkt dat het aanbod van nominale geldkassen, dat autonoom bepaald wordt door de monetaire autoriteiten met behulp van kwantitatieve kredietpolitiek en financieel overheidsbeleid, geleid door het uit de economische doelstelling volgende richtsnoer der volledige werkgelegenheid, in onze verdere analyse constant wordt verondersteld.

Het aanbod van reële geldkassen is daarmee nog niet gedetermineerd, aangezien dit varieert met wijzigingen in het algemeen prijsniveau. Reeds in het begin van ons opstel echter gingen wij uit van de veronderstelling dat de geldeenheden stabiele koopkracht hebben, zodat een constant aanbod van nominale geldkassen tevens een constant aanbod van reële geldkassen inhoudt. Op een later tijdstip zal deze veronderstelling een deel van haar kracht verliezen, omdat onder bepaalde omstandigheden loonen en prijsveranderingen in de analyse worden betrokken.

Kwam in het eerste kwadrant het aanbod van reële geldkassen ter sprake, in het tweede en vierde kwadrant wordt de vraag naar reële geldkassen (liquiditeitsvoorkeur of „liquidity preference“) nader geanalyseerd. De liquiditeitsvoorkeur vloeit volgens Keynes voort uit een drietal motieven, resp. aangeduid als transactie- („transaction“), voorzorg- (precautionary) en speculatie- („speculative“) motief. Men houdt kasvoorraden aan voor transactiedoeleinden, omdat vanwege de inrichting en de betalingsgewoonten van onze samenleving ontvangsten en uitgaven niet altijd precies samenvallen. Men heeft een kasvoorraad nodig om de verschillen te overbruggen. Daarnaast houdt men uit voorzorg geld in kas. Dit dient om liquiditeitsmoeilijkheden, die uit de onzekerheden van het bestaan van consumptie- en bedrijfshuishoudingen kunnen voortvloeien, te kunnen voorkomen. De vraag naar kasvoorraden uit hoofde van het transactie- en voorzorgmotief (actieve kassen = L_1) is derhalve afhankelijk van het algemene peil van economische activiteit en bij Keynes onafhankelijk van de rente. Deze activiteit kan worden gemeten door het nationale inkomen (Y). De vraag naar actieve kassen is dus een functie van het nationale inkomen. Eenvoudigheidshalve wordt deze relatie als rechtlijnig verondersteld, zodat $L_1 = b Y$. De grafische voorstelling hiervan vinden wij in het tweede kwadrant.

Bij het speculatiemotief gaat Keynes ervan uit dat er altijd personen zijn, die een ander oordeel over de ontwikkeling van de kapitaalmarkt hebben dan de meerderheid. Zij zullen b.v. van mening zijn dat de huidige rentestand „te laag“ is en verwachten in de nabije toekomst een rentestijging. Zij zullen dan hun geld uiteraard niet nu beleggen, maar wachten tot de rentestand gestegen is om tegen lagere koersen te kunnen kopen. Uit speculatieve overwegingen vragen zij dus geldkassen, gaan waarschijnlijk tot verkoop van hun effectenbezit over en houden een kasvoorraad aan. Bij dalende rentestanden zal men dus meer geld in kas willen houden, omdat enerzijds omvangrijker rentestijgingen mogen worden verwacht met

de daaraan verbonden koersverliezen voor beleggers en anderzijds de gederfde interestopbrengsten steeds kleiner zullen worden. De vraag naar kasvoorraden uit hoofde van het speculatie-motief (inactieve kassen = L_2) is dus een functie van de rentestand (i), in hier toegevoegd dat bij een daling van de rentestand de vraag naar speculatiekassen toeneemt, $L_2=L(i)$. Gottfried Haberler spreekt hier van de eigenlijke liquiditeitsvoorkeur („liquidity preference proper“).¹¹⁾

Essentieel is de gedachte dat de functie zowel volkomen rente-inelastisch als volkomen rente-elastisch kan zijn. Het eerste zal het geval zijn, indien bij een verandering van de rentestand de speculatiekassen nihil blijven. De rente is dan zo hoog, dat iedere vermogensbezitter zijn geld niet oppot, maar onmiddellijk belegt. In het andere geval kunnen wij ons in beginsel voorstellen dat de rentestand tot nul daalt. Zij kan niet negatief worden, want het aanhouden van geld brengt vrijwel geen kosten met zich. Voordat echter de rentestand zover is gedaald, zullen de beleggers iedere interesse voor het verwerven of aanhouden van effecten hebben verloren, omdat zij dan immers alleen de kwade kansen van rentestijging lopen. De belegger zal dus liever afwachten en oppotten dan bij een zeer lage rentestand zich een klein rente-inkomen met zeer grote kansen van koersverlies verwerven. Dit risico heeft tot gevolg dat de rentestand niet dicht tot nul kan naderen, zodat de curve van de eigenlijke liquiditeitsvoorkeur inderdaad voorbij een bepaald punt volkomen rente-elastisch is. De curve die dit laatste weergeeft is in het vierde kwadrant afgebeeld.

De resultante van het aanbod van reële geldkassen en de vraag naar actieve en inactieve kassen wordt in het derde kwadrant weergegeven door de $L=M$ curve. De $L=M$ curve kan nu iets anders worden gedefinieerd als de meetkundige plaats van alle combinaties van rentestand en nationaal inkomen, waarbij er evenwicht heerst in de monetaire sfeer¹²⁾. Daartoe dient aan de volgende eis te zijn voldaan: $bY+L(i)=M$. Dit laatste betekent dat een toeneming van het nationale inkomen de actieve kassen doet stijgen. Bij een gegeven aanbod van reële geldkassen betekent dit een overheveling van de inactieve naar de actieve kassen. Hier vindt ontpotting („dishoarding“) plaats. De houders van speculatie kassen zijn bereid afstand te doen van hun kasvoorraden, indien zij een hogere rentevergoeding krijgen. Een toeneming van het nationale inkomen heeft dus een toeneming van de rentestand tot gevolg. De $L=M$ curve loopt daarom in principe van linksonder naar rechtsboven. Hierbij dienen wij echter wel het volkomen rente-inelastische en het volkomen rente-elastische deel in het oog te houden.

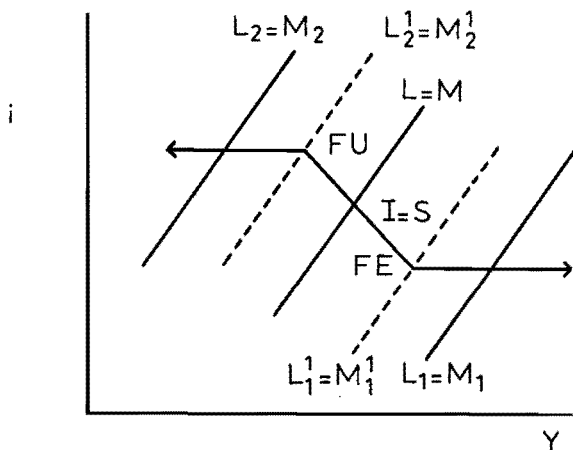
Ten slotte willen wij de vraag stellen wat er gebeurt, indien er een algemene prijsstijging optreedt. Dit betekent dat het aanbod van reële geldkassen daalt. Grafisch uitgedrukt: de M curve van het eerste kwadrant verschuift evenwijdig aan haar oorspronkelijke stand naar de oorsprong. Correspondierend hiermede verplaatst zich de $L=M$ curve naar links. Bij een algemene prijsdaling daarentegen zal de $L=M$ curve op overeenkomstige wijze naar rechts verschuiven. Op een later tijdstip hopen wij van deze conclusie gebruik te maken.

III

In dit laatste deel van ons opstel brengen wij de $I=S$ curve en de $L=M$ curve in één figuur onder. Het snijpunt van de beide curven geeft het

ationale inkomen en de rentestand aan, waarbij er zowel evenwicht heerst in de reële als in de monetaire sfeer; dit is het evenwichtspunt voor de gehele volkshuishouding. Het blijkt dus dat het nationale inkomen en de rentestand simultaan worden bepaald door de spaar- en investeringsneiging, de liquiditeitsvoorkeur en het aanbod van reële geldkassen. Wij kunnen de $I=S$ en de $L=M$ curve elkaar op twee verschillende manieren laten snijden. In de eerste plaats laten wij de $L=M$ curve de $I=S$ curve in drie essentiële punten snijden en in de tweede plaats laten wij de $I=S$ curve hetzelfde doen bij de $L=M$ curve.

In 1957 heeft J. R. Hicks de $I=S$ curve enigszins gemodificeerd naar aanleiding van het boek van Don Patinkin: „Money, interest and prices” (1956)¹³. Patinkin introduceerde in de economische wetenschap het begrip reële kasvoorraad-effect („real balance effect”), hetgeen in feite niets anders is dan het Keynes- en Pigou-effect samen. Het Keynes-effect houdt in, dat als gevolg van een loon- en prijsdaling de reële kasvoorraden toenemen (het aanbod van nominale geldkassen is constant verondersteld), waardoor de vraag naar vermogenstitels stijgt en een daling van de rentevoet optreedt. Verondersteld wordt nu, dat deze rentedaling de investeringen, en daarmee de werkgelegenheid stimuleert. Werkt het Keynes-effect indirect — n.l. via een daling van de rentevoet — het Pigou-effect werkt direct. Laatstgenoemd effect komt er op neer, dat de als gevolg van de prijsdaling gestegen reële waarde van op geld luidend bezit, de spaarneiging doet afnemen en de consumptieneiging dienovereenkomstig doet toenemen. Ook hiervan gaat een gunstige invloed op de werkgelegenheid uit. Het reële kasvoorraad-effect verklaart dus waarom door een loon- en prijsdaling de werkgelegenheid toeneemt. Een loon- en prijsstijging zal op omgekeerde wijze een toestand van over-full employment weer tot zijn normale proporties van volledige werkgelegenheid terugbrengen. Het reële kasvoorraad-effect heeft dus de tendentie in zich het evenwicht op de arbeidsmarkt te herstellen, waarbij men er impliciet van uitgaat dat de elasticiteit van de prijsverwachtingen ≤ 1 is. Dit element heeft Hicks in de $I=S$ curve ingebouwd (zie figuur 4).

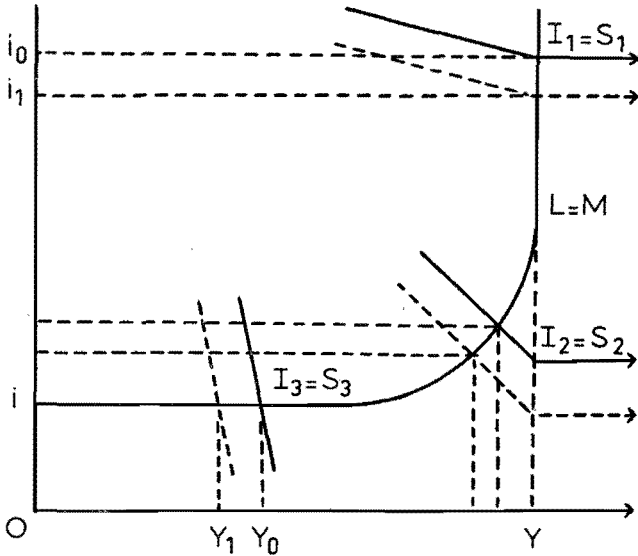

figuur 4

Op de $I=S$ curve onderscheidt Hicks een tweetal belangrijke punten. Het eerste stemt overeen met het nationale inkomen waarbij volledige werkgelegenheid heerst. Een stijgende effectieve vraag zal tot uiting komen

in een loon- en prijsstijging. Het andere punt correspondeert met het nationale inkomen waarbij de werkgelegenheid zo laag is, dat bij een verdere achteruitgang van de effectieve vraag loon- en prijsdalingen zullen optreden. Hicks duidt beide punten resp. aan met FE („Full Employment”) en FU („Full Unemployment”) ¹⁴). De delen van de $I=S$ curve voor FU en voorbij FE worden met een pijl getekend, omdat dit de enige manier is om loon- en prijsveranderingen in een figuur met reële grootheden voor te stellen.

Ligt aanvankelijk de $L=M$ curve rechts van punt FE, dan treden er loon- en prijsstijgingen op ($L_1=M_1$). Het reële kasvoorraad-effect bij loon- en prijsstijging wordt actueel en doet de spanning op de arbeidsmarkt verdwijnen. Grafisch kan dit op de volgende wijze worden uitgelegd. Een loon- en prijsstijging doet het aanbod van reële geldkassen verminderen. Dit impliceert op grond van het vorenstaande dat de $L=M$ curve naar links verschuift tot zij het punt FE heeft bereikt, waarin de lonen en prijzen weer constant zijn ($L^1_1=M^1_1$). Een soortgelijk verhaal geldt ook, indien de $L=M$ curve aanvankelijk links van punt FU ligt. ($L_2=M_2 \rightarrow L^1_2=M^1_2$) Snijd de $L=M$ curve daarentegen de $I=S$ curve in het schuine deel, dan is het reële kasvoorraad-effect inactief, omdat zich tussen de punten FE en FU het gebied van loon- en prijsstarheid bevindt. Hicks voegt hieraan toe, dat dit gebied kleiner is naarmate de periode langer wordt. Op de lange termijn vallen de punten FE en FU samen ¹⁵). De $I=S$ curve is gereduceerd tot één enkel punt. De lonen en prijzen zijn volkomen flexibel en volledige werkgelegenheid is duurzaam aanwezig. Doch het is goed ons met betrekking tot deze zaak een uitspraak van Keynes te herinneren, die hij vroeger eens in ander verband heeft gedaan: „in the long run we are all dead”. ¹⁶)

figuur 5

Thans zijn we aangekomen bij het beslissende deel van ons opstel. In tegenstelling met het vorenstaande laten wij de $I=S$ curve de $L=M$ curve op drie belangrijke plaatsen snijden, t.w. in het Klassieke, Keynesiaanse

en tusseliggende gedeelte van de $L=M$ curve (zie figuur 5). Indien wij de vermelde figuur op de keper beschouwen, zullen wij bemerken dat de $I=S$ curve bij een groter nationaal inkomen vlakker verloopt. Dit is te verklaren uit het feit dat de ondernemer bij een hoog nationaal inkomen optimistischer is gestemd dan bij een laag. Wij zagen reeds dat het gedrag van een optimistische ondernemer met een meer elastische investeringscurve kan worden weergegeven en dat van een pessimistische ondernemer met een minder elastische curve.

Vervolgens gaan wij uit van de veronderstelling dat om de één of andere reden de investeringsneiging duurzaam afneemt, bijv. omdat de beurs is gedaald, men stakingen verwacht, oorlogs- of ontwapeningsgeruchten de ronde doen.

Het betoog kan ook worden gevoerd door uit te gaan van een veranderde neiging om te sparen, zonder dat dit de conclusie beïnvloedt. Een daling van de investeringsneiging betekent dan, dat de $I=S$ curven naar links verschuiven. Beschouwen wij eerst die $I=S$ curve, welke het volkomen rente-inelastische (verticale) deel van de $L=M$ curve snijdt, dan leidt een daling van de investeringsneiging tot een daling van de rentestand van O_{i0} naar O_{i1} , terwijl daarentegen het nationale inkomen onveranderd blijft. Nu vindt geen opspitting plaats, doch de vrijgekomen gelden worden aanstands getransformeerd in consumptieve uitgaven. De alternatieven voor de volkshuishouding zijn hier: consumeren en investeren. In deze situatie van de volkshuishouding is de Wet van Say volledig van kracht. De multiplier is op non-actief gesteld. Het rentemechanisme maakt de besparingen en de investeringen aan elkaar gelijk. De totale bestedingen veranderen dus niet van omvang, doch wel van samenstelling. Er vindt immers substitutie plaats van kapitaalgoederen door consumptiegoederen. De kapitaalgoederensector wordt geconfronteerd met toegenomen voorraden, terwijl de ondernemers uit de consumptiegoederensector aanvankelijk hun winsten zien vermeerderen, aangezien de prijzen als gevolg van een vraagoverschat zijn gestegen. De producenten van kapitaalgoederen zullen zich genoodzaakt voelen hun productie in te krimpen of de bedrijfstak te verlaten, waardoor arbeiders op straat komen te staan. De gestegen winsten geven de producenten van consumptiegoederen aanleiding hun productie uit te breiden of zich nieuw in deze sector van de volkshuishouding te vestigen, zodat de uit de kapitaalgoederensector vrijgekomen arbeidskrachten wederom te werk kunnen worden gesteld. Dientengevolge blijft onvrijwillige werkloosheid in de betekenis welke Keynes eraan geeft achterwege, doch zal wel frictiewerkloosheid optreden, omdat er enige tijd mee gemoeid is de arbeidskrachten van de kapitaalgoederenindustrie naar de consumptiegoederenindustrie over te plaatsen. Dit is derhalve de situatie, waarin de Klassieke theorie actueel is.

Nemen wij hierna die $I = S$ curve in ogenschouw, welke het volkomen rente-elastische (horizontale) deel van de $L=M$ curve snijdt, dan blijkt dat een verminderde investeringsneiging geen invloed heeft op de rentestand, terwijl het nationale inkomen is gedaald van OY_0 naar OY_1 . Al het geld, dat vrijkomt uit de actieve kassen vanwege de vermindering van de investeringen en, via de multiplier, van het nationale inkomen, wordt opgepot. De relevante alternatieven voor de volkshuishouding zijn: consumeren en opspotten. Enigszins anders geformuleerd betekent dit, dat de Wet van Say volledig is uitgeschakeld. Het nationale inkomen bewerkstelligt via het multipliermechanisme in negatieve zin de gelijkheid van besparingen en investeringen. De totale bestedingen zijn dus in omvang gedaald, hetgeen

impliceert dat er onvrijwillige werkloosheid is ontstaan, omdat zowel in de kapitaal- als in de consumptiegoederensector de ondernemers met overcapaciteit hebben te kampen. Hier is dus het geval waarop Keynes doelt. Tussen het verticale en het horizontale gedeelte van de $L=M$ curve bevindt zich een fase, die als het ware een overgang vormt van de Klassieke naar de Keynesiaanse wereld. Snijdt de $I=S$ curve de $L=M$ curve in dit deel, dan veroorzaakt een daling van de investeringsneiging zowel een daling van de rentestand als van het nationale inkomen, hetgeen wij in figuur 5 kunnen waarnemen. De Wet van Say heeft in zekere mate geldigheid, maar niet volkomen; het multipliermechanisme werkt, maar niet geheel. Wij kunnen de drie vermeide gevallen ook nog op een andere manier omschrijven. In de Klassieke constellatie zijn de rentestand zowel naar boven als naar beneden en de lonen en prijzen alleen naar boven volkomen flexibel. In het overgangsgebied naar de Keynesiaanse toestand is slechts de rentestand flexibel. De Keynesiaanse wereld wordt gekenmerkt door volledige starheid van rentestand, lonen en prijzen.

Uit het voorgaande mogen wij in navolging van Hicks concluderen, dat zowel de Klassieke als de Keynesiaanse opvatting als speciale gevallen van een meer algemene theorie kunnen worden beschouwd.

-
- 1) J. M. Keynes. The general theory of employment, interest and money. Herdruk 1946, blz. 180.
 - 2) C. Clark en J. G. Crawford. The national income of Australia. 1938.
 - 3) A. H. Hansen. Fiscal policy and business cycles. 1941. blz. 291.
 - 4) J. Pen. Moderne economie. 1958. blz. 65.
Ook in de Engelse versie „Modern Economics”. Pelican Book A 710. blz. 69.
 - 5) A. H. Hansen. Fiscal policy and business cycles. 1941. blz. 291.
 - 6) J. B. Say. Traité d'économie politique, un simple exposition de la manière dont se forment distribuent et se consomment les richesses.
Hoofdstuk XV. (eerste ed. 1803).
 - 7) J. R. Hicks. Mr. Keynes and the „Classics”; A suggested interpretation. *Econometrica* 1937.
Ook opgenomen in: „Readings in the theory of income-distribution”. 1946.
Bij het uiteenzetten van deze gedachtengang hebben wij intensief gebruik gemaakt van de volgende twee publicaties:
F. de Roos en W. J. Wieringa. Een halve eeuw rente in Nederland. 1953. Hoofdstuk II; en D. M. McDougall en T. E. Dernburg. *Macro-Economics*. 1963. Hoofdstuk IX en X.
 - 8) F. de Roos en D. B. J. Schouten. *Groeitheorie*. 1960. blz. 76.
 - 9) G. Haberler. *Prosperity and depression*. 1946. blz. 456.
 - 10) F. de Roos en D. B. J. Schouten. *Groeitheorie*. 1960. blz. 85.
 - 11) G. Haberler. *Prosperity and depression*. 1946. blz. 210.
 - 12) F. de Roos en D. B. J. Schouten. *Groeitheorie*. 1960. blz. 76.
 - 13) J. R. Hicks. A rehabilitation of „classical” economics? *The Economic Journal*. Vol. LXVII. 1957.
 - 14) Idem. blz. 281/82.
 - 15) Idem. 282.
 - 16) F. de Roos. Keynes. Opgenomen in „Denkers van deze tijd”. Deel III. blz. 192.

Rostra's kleine-boeken-notities

J. M. Keynes. **The General Theory of Employment, Interest and Money.** 14e druk. MacMillan, London 1964. 403 blz. Prijs f 5,35.

Samuelson in *Econometrica*: "It is a badly written book, poorly organized; ... It abounds in mares' nest and confusions ... An awkward definition suddenly gives way to an unforgettable cadenza. When it finally is mastered, we find its analysis to be obvious and at the same time new. In short, it is the work of a genius".

Pigou: "Those of us who disagreed in part with his analysis have, nevertheless, undoubtedly been affected by it in our own thinking; ... Not a little of what we now believe ourselves to have known all along, it may well be we really owe to him".

J. M. Keynes. **Essays in Persuasion.** Vele malen herdrukt. Hart Davis, London 1963. 376 blz. f 7,60.

"I do not think that anybody can read Mr. Keynes' essays without asking: How can it be that a man whose power to analyse the pressing problems of to-day is so imposing, has been able to exercise so little influence on actual policy? Why has a man with so much success in prophesy — the real proof of his analytical ability — been so unsuccessful in persuasion? Evidently this question has troubled Mr. Keynes himself ...", aldus Bertil Ohlin in *The Economic Journal*.

J. M. Keynes. **Essays in Biography.** Vele malen herdrukt. Hart Davis, London 1951. 354 blz. Prijs f 7,60.

Met een enkele uitzondering zijn de *Essays in Biography* gebaseerd op directe contacten van Keynes. Zij zijn geschreven onder onmiddellijke invloed van de beschreven karakters. Schumpeter zegt ervan: "This volume sheds more light on Keynes the man and Keynes the scholar than does any other publication of his".

Alvin H. Hansen. **A Guide to Keynes.** Vele malen herdrukt. McGraw-Hill, New York 1953. 236 blz. Prijs f 12,20.

"Hansen, ongetwijfeld de meest vooraanstaande "Keynesiaan" in de Verenigde Staten, is er inderdaad in geslaagd een commentaar te schrijven die zeer geschikt is om naast de *General Theory* te worden gelegd en die ongetwijfeld zeer velen bij het verwerken van dat boek goede diensten zal kunnen bewijzen", aldus Prof. Goedhart in *De Economist*.

De Academische Boekwinkel

P. H. VERMEULEN N.V.

R. F. Harrod. **The Life of John Maynard Keynes**. 3e druk. MacMillan, London 1963. 674 blz. Prijs f 17,10.

Hawtrey in *The Economic Journal*: "...the principal interest lies, as it should in any biography, in the purely personal side, his friends, ... their common interests, ... his philosophy of life. Here Mr. Harrod has been able to present a wealth of material. Selection must have been a problem, but he has solved it with mastery".

Prof. Hennipman in *De Economist*: "Men kan Harrod slechts erkentelijk zijn voor dit belangrijke werk, dat voor ieder die zich in de geschiedenis van de achter ons liggende halve eeuw wil verdiepen veel kostelijk materiaal bevat, ... Het is een boek dat men niet mag missen."

D. Dillard. **Het economisch stelsel van Keynes**. 1e druk. De Boer Brand, Hilversum 1962. 272 blz. Prijs f 7,50.

Matthews: "In many ways Prof. Dillard's bok is an able one, but its self imposed limitations seriously reduce its value. The book is neither an introduction to the *General Theory* ... nor it is a critical companion ... It appears therefor to be intended as a substitute for *The General Theory*, for the benefit of the student or layman who finds the original work too difficult". (*The Economic Journal*).

R. Lekachman (red.). **Keynes and the Classics**. 1e druk. Heath, Boston 1965. 114 blz. Prijs f 7,60.

In het eerste deel van dit werk wordt niet alleen besproken op welke wijze de klassieke theorie door Keynes wordt ondergraven, maar ook welk alternatief de *General Theory* biedt. Het tweede deel van dit boek behandelt het vraagstuk in hoeverre Keynes een werkelijke vernieuwing in de economische wetenschap heeft aangebracht. Juist in datgene waarin Keynes zo origineel was, schuilen zekere misvattingen, zo zou men de teneur van deze artikelen kunnen omschrijven.

A. A. de Boer. **Inleiding tot het denken van Keynes**. 2e druk. Born, Assen 1966. 96 blz. Prijs f 2,25.

De redactie acht zich competent over dit boekje een eigen oordeel uit te spreken. Wij raden deze inleiding niet aan voor hen die de fase van het „leek zijn“ willen ontsnappen. De schrijver verblijft daartoe te veel aan de oppervlakte, zowel in het biografische als in het economische aspect. Misschien mag het boekje ter lezing worden aanbevolen voor geïnteresseerde echtgenotes van economische studenten.

De Academische Boekwinkel

P. H. VERMEULEN N.V.

De Erven F. Bohn n.v. - Uitgevers - Haarlem

Belangrijke uitgaven op economisch gebied

Prof. Dr. H. Freudenthal

Waarschijnlijkheid en Statistiek f 8.50

3e druk

Prof. Dr. P. Hennipman

De taak van de mededingingspolitiek f 3.-

Prof. Dr. J. G. Knol

Facetten van de moderne prijstheorie f 5.-

Prof. Dr. F. de Roos

Theorie der internationale economische betrekkingen f 22.50

3e herziene druk - verschijnt in januari 1967

Prof. Dr. F. de Roos en Prof. Dr. D. B. J. Schouten

Groei theorie f 12.50

Prof. Dr. J. H. van Stuijvenberg

De industriële revolutie in discussie f 2.20

Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart

Verspreide opstellen f 24.-

Dr. H. C. Wytzes

Ondernemingsgroei en ondernemingsstrategie f 19.50

verschijnt in januari 1967

De Economist

De prijs per jaargang (12 nummers)

franko per post bedraagt f 36.-

Studenten (bij vooruitbetaling) f 18.-

Losse nummers f 4.50

Ook verkrijgbaar in de boekhandel

Proefabonnement 10 weken voor f 3,50 *

Naam _____

Straat _____

Plaats _____

Betaal per _____

event. Giro nr. _____ Datum _____

Vrij Nederland, Raamgracht 4, Amsterdam

• **BON** •

WAT UW
DAGBLAD
NIET ZEGT
STAAT IN
VRIJ
NEDERLAND

Het opinieblad bij uitstek;
informatief, satirisch, eigentijds
en weerstanden opwekkend.
Neem een proefabonnement,
al was het alleen maar om
te ontdekken dat u het niet
met Vrij Nederland eens bent.

VN

Vrij Nederland - Raamgracht 4 - Amsterdam - telefoon 020-240786 - giro 135176

Frese, Hogeweg, Meyer & Hörchner

accountants

zoeken contact met

economen

die belangstelling hebben voor een praktische scholing tijdens de duur van hun universitaire opleiding tot accountant.

Brieven te richten aan het adres:
Beethovenstraat 198, Amsterdam
telefoon 73 75 55

n.v. h. desseaux tapijfabriek oss balansen van een expansief bedrijf

	1965		1961		in 1000-den gld.	
	1965	1961	1965	1961	1965	1961
duurzame produktiemiddelen	6.080	3.258	eigen vermogen	13.512	3.728	
deelnemingen	5.790	—	winstsaldo	827	175	
voorraden	8.017	4.674	vreemd vermogen op lange termijn	2.160	2.000	
vorderingen	3.607	1.509	vreemd vermogen op korte termijn	7.358	3.698	
liq. middelen	363	160				
	<u>23.857</u>	<u>9.601</u>		<u>23.857</u>	<u>9.601</u>	

CANDIDATEN!!

Wordt aspirant-lid van de Kring van Amsterdamse Economen. ★ Voor aspirant-leden geldt de nominale contributie van f 2,50 per jaar.

*geeft U op als aspirant-lid bij Drs. L. D. Oosterveld,
Secretaris Kring van Amsterdamse Economen,
Comeniusstraat 549-III,
Amsterdam-Slotervaart,
(Telefoon: huis 's avonds 020-152197)*

★ De vereniging van afgestudeerde economen aan de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam

brinkman's boekhandel

Onze zaak is gespecialiseerd op het gebied van:

economie

*handels-
wetenschappen*

belastingen

talen

wiskunde

Hartenstraat 12 - Amsterdam-C - telefoon 244085

moderne levensverzekering

automatische groei van
het verzekerde bedrag
door **unieke winstde-
ling**...

tussentijdse verhoging
van uw verzekering door
optiesysteem onafhan-
kelijk van gezondheids-
toestand...

terstond en blijvend ver-
zekerd - door inzending
van **certificaat** - zonder
geneeskundig onder-
zoek

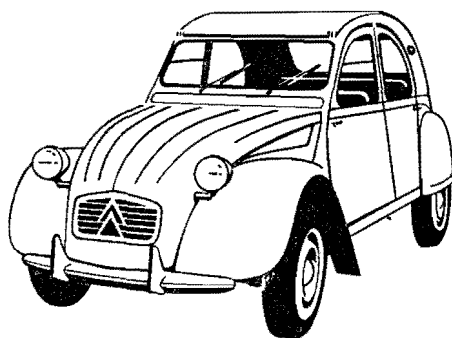
**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERZEKERINGEN N.V.**

KANTOOR TE AMSTERDAM,
ROKIN 124

A^o 1807

KANTOOR TE AMSTELVEEN,
BUITENPLEIN 54

citroën 2 cv

AUTOMOBIELBEDRIJF

J. VAN GORP N.V.

Agent Citroën en Panhard

KANAALDIJK 57 - HELMOND

Tel. 04920-2000

*Diddens &
van Asten n.v.*

TEXTIELFABRIEKEN - HELMOND

Fabrikanten van
wollen en katoenen
damesstoffen
katoenen manufacturen
katoenen
wollen en halfwollen
dekens
hand- en theedoeken
gordijnstoffen
dweilen

LIMPERG, DIJKER, NIJST & CO.

ACCOUNTANTS

Vragen voor hun kantoren te
Amsterdam, Breda, Eindhoven, 's-Gravenhage, Heerlen, 's-Hertogenbosch, Maastricht, Nijmegen en Rotterdam

doctorandi in de economie

die de universitaire accountantsopleiding volgen of overwegen te gaan volgen.

Met college-uren wordt rekening gehouden.

Sollicitaties te richten aan het Secretariaat, Tesselschade-straat 15, Amsterdam. Tel. 020-82444.

*Let eens op hoezeer
Heineken Bier statistische en
statische Nederlanders tot
een dynamisch leven wekt!*

 Elk figuurtje stelt een enorm aantal bierdrinkers voor.

Amstel is
mijn bier is mijn
AMSTEL

Pak zo'n

prachtpils van Amstel

**voor al uw bank-,
effecten-
en assurantiezaken**

**Algemene
Bank Nederland**

(Nederlandsche Handel-Maatschappij - De Twentsche Bank)